WYBIERAM POLSKĘ!

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŹLE.

MATERIAŁY EDUKACYJNE WYDANE Z OKAZJI 100-LECIA ZWIĄZKU POLAKÓW W NIEMCZECH

UNIWERSYTET OPOLSKI UNIVERSITAS OPOLIENSIS

ARCHIWA PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE W OPOLU

WYBIERAM

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŹLE.

ARCHIWALNE ŹRÓDŁA TOŻSAMOŚCI

Seria Archiwalne Źródła Tożsamości
Materiały edukacyjne, 3

Recenzent:
dr hab. Maciej Fic, prof. Uniwersytetu Śląskiego

Redakcja wydawnicza:
Małgorzata Iżykowska

Projekt graficzny:
Mirosław Słomski

Copyright by Archiwum Państwowe w Opolu i Uniwersytet Opolski

ARCHIWA PAŃSTWOWE
ARCHIWUM PAŃSTWOWE W OPOLU

ISBN: 978-83-956475-8-1 (książka)
ISBN: 978-83-956475-9-8 (pdf)

UNIWERSYTET OPOLSKI UNIVERSITAS OPOLIENSIS

ISBN: 978-83-7395-955-2 (książka)
ISBN: 978-83-7395-956-9 (pdf)

Nakład: 400 egz.

POLSKĘ!

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŹLE.

MATERIAŁY EDUKACYJNE WYDANE Z OKAZJI 100-LECIA ZWIĄZKU POLAKÓW W NIEMCZECH

Justyna Sowińska, Aleksandra Starczewska-Wojnar

Opole 2022

WYBIERAM

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŹLE.

Szanowni Państwo Nauczyciele,

w roku 2022 mija setna rocznica powstania Związku Polaków w Niemczech.

27 sierpnia 1922 roku w Berlinie spotkali się przedstawiciele największych organizacji polskich w Niemczech, aby powołać do życia związek reprezentujący wszystkich Polaków – obywateli Niemiec oraz polskie stowarzyszenia wobec władz niemieckich. Tak powstał Związek Polaków w Niemczech, z główną siedzibą w Berlinie, który dążył do zdobycia pełnych praw mniejszości narodowej dla Polaków oraz obrony tych praw we wszystkich dziedzinach życia społecznego.

Z okazji setnej rocznicy powstania Związku oddajemy w Państwa ręce nowe wydawnictwo, na które składają się opracowane materiały archiwalne, dokumentujące działalność mniejszości polskiej na Śląsku w okresie międzywojennym. Znajdują się wśród nich liczne akta dotyczące mieszczącego się wówczas w Opolu Banku Rolników, powstałego w 1922 roku Związku Polaków w Niemczech, działającego w niemieckim Opolu polskiego Konsulatu Generalnego, Międzysojuszniczej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej dla Górnego Śląska, polskiego ruchu śpiewaczego, polskiej prasy, polskich organizacji kulturalnych i oświatowych, obchodów polskich świąt narodowych, harcerstwa polskiego i teatru. Zebrane materiały oparte są na źródłach archiwalnych niepublikowanych w podręcznikach historii i mogą służyć jako baza wiedzy o sytuacji Polaków w międzywojennym państwie niemieckim. Pierwszy raz materiały te zostały zaprezentowane na wystawie „Wybieram Polskę" przygotowanej w 2018 roku wspólnie z Małgorzatą Blach-Margos, Sandrą Buscicchio, Marią Leśniowską i Danielą Mazur z Archiwum Państwowego w Opolu.

Opracowany materiał archiwalny uzupełniają dwa scenariusze lekcji: *„Nie będzie wydawane żadne ograniczenie...". Sytuacja mniejszości polskiej na Górnym Śląsku 1922-1939* oraz *„Jesteśmy Polakami". Związek Polaków w Niemczech – jego działalność i znaczenie dla mniejszości polskiej przed II wojną światową.* Lekcje te ukazują odmienną sytuację prawną żyjącej na Górnym Śląsku ludności, chronionej na podstawie postanowień Konwencji Genewskiej z 15 maja 1922 roku, od sytuacji Polaków zamieszkujących pozostałe tereny Niemiec.

Przygotowane scenariusze mogą być wykorzystane na lekcjach historii, wiedzy o społeczeństwie oraz w ramach zajęć z przedmiotu pn. historia i teraźniejszość. Poruszane tematy praw mniejszości narodowych mogą też być prezentowane uczniom na lekcjach języka niemieckiego jako języka mniejszości oraz historii i kultury mniejszości narodowej niemieckiej.

autorki

POLSKĘ!

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŹLE.

Spis treści:

BANK ROLNIKÓW 6-7
ZWIĄZEK POLAKÓW W NIEMCZECH 8
PRASA ZWIĄZKOWA 9
KONSULAT GENERALNY W OPOLU 10
LEON MALHOMME 11
HENRI LE ROND 12
POWSTANIA ŚLĄSKIE 13
POLSKI RUCH ŚPIEWACZY NA ŚLĄSKU 14
MALINA, HENRYK OKOS 15
PRASA POLSKA NA NIEMIECKIM ŚLĄSKU 16
MARTA LIGUDA-PAWLETOWA 17
GRUDZICE, JAN ADAMEK 18
ORGANIZACJE POLSKIE 19
IMIENINY MARSZAŁKA 20-21
HARCERZE W OPOLU 22
HELENA LEHR 23
TEATR POLSKI 24
TEATR KUKIEŁKOWY ALOJZEGO SMOLKI 25

SCENARIUSZE 27

SCENARIUSZ 1
„Jesteśmy Polakami". Związek Polaków w Niemczech – jego działalność i znaczenie dla mniejszości polskiej przed II wojną światową 27
KARTY PRACY do Scenariusza 1 28-39

SCENARIUSZ 2
„Nie będzie wydawane żadne ograniczenie…"
Mniejszość polska na Górnym Śląsku 1922-1939 40
KARTY PRACY do Scenariusza 2 44-51

BIBLIOGRAFIA 52-53

OFERTA EDUKACYJNA 54-55

WYBIERAM

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŹLE.

BANK ROLNIKÓW

Budynek Banku Rolników w Opolu przy ulicy Książąt Opolskich 36
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3520/6]

Walne Zebranie

naszej spółdzielni odbędzie się w czwartek dnia 8 lipca 1937 r. o godzinie 9-tej przed połud. w lokalu bankowym, Opole, Nicolaistr. 36 a.

Porządek obrad:
1) Sprawozdanie Zarządu i Rady Nadzorczej i przedłożenie bilansu za rok 1936.
2) Sprawozdanie z przeprowadzonej ustawowej rewizji związkowej.
3) Przyjęcie bilansu i rachunku zysków i strat za rok 1936 i udzielenie pokwitowania Zarządowi i Radzie Nadzorczej.
4) Wybór członków Rady Nadzorczej.
5) Uchwała dotycząca § 49 prawa spółdzielczego.
Bilans i sprawozdanie wyłożone są w lokalu bankowym.

Oppeln, d. 26. VI. 1937.

Bank Rolników
E. G. m. u. H.
Oppeln
(—) Pordzik (—) Buhl (—) Nogosek

Die ordentliche Generalversammlung

unserer Genossenschaft findet statt am Donnerstag, den 8. Juli 1937, 9 Uhr vorm. in unserem Banklokal, Oppeln, Nicolaistr. 36 a.

Tagesordnung:
1) Geschäftsbericht des Vorstandes und Aufsichtsrats und Vorlage der Jahresrechnung für das Jahr 1936.
2) Bericht über die durchgeführte gesetzliche Verbandsrevision.
3) Genehmigung der Bilanz und der Gewinn- u. Verlustrechnung für 1936 und Entlastung des Vorstandes und Aufsichtsrats.
4) Wahl der Aufsichtsratsmitglieder.
5) Beschluss betr. § 49 des Gen. Ges.
Die Bilanz und der Geschäftsbericht liegen zur Einsichtnahme im Banklokal vor.

Zaproszenie na zebranie członków Banku Rolników
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/94/6]

Pierwsza polska placówka bankowa w Opolu powstała już w 1897 roku. Polscy działacze społeczni, m.in. Koraszewski, Spychalski, Kania oraz Powolny założyli Bank Ludowy. Inicjatywa ta cieszyła się ogromną popularnością, więc w kolejnych latach postanowiono utworzyć kolejny bank. W 1911 roku z inicjatywy Franciszka Kurpierza powstał Bank Rolników. Założenie tego banku nie byłoby możliwe bez ofiarności założyciela, Zarządu oraz Rady Nadzorczej. „W tym wypadku nie trzeba było nawet specjalnej propagandy, gdyż sama wieść o powstaniu drugiego polskiego banku i o możliwości obsługi w języku polskim przyciągała ludność nie tylko z wkładami i po pożyczki, lecz także z poczucia obowiązku narodowego w myśl hasła «swój do swego po swoje»". Co ciekawe, skład Rady Nadzorczej stanowili chłopi i robotnicy. W 1912 roku Bank Rolników nabył budynek przy ulicy Książąt Opolskich 36. W kolejnych latach utworzono oddziały Banku w Kluczborku i Gliwicach. Działalność banku opierała się w znacznej mierze na wkładach oszczędnościowych. Rozwój placówki został częściowo zahamowany przez dwa czynniki: pierwszym był kryzys bankowy z 1930 roku, za drugi uważa się terror hitlerowski. Ponadto powszechną praktyką stało się wykupywanie książeczek oszczędnościowych polskich placówek przez banki niemieckie. Również niemieckie rozporządzenie o ochronie dłużników, uniemożliwiające ściąganie zaległości, pogłębiło zaistniały kryzys. W 1939 roku pracowników banku usunięto siłą z placówki i osadzono w obozie koncentracyjnym w Buchenwaldzie. Po zakończeniu II wojny światowej nastąpiła reaktywacja Banku Rolników. Były Zarząd, tj. Ambroży Pordzik, Franciszek Buhl oraz Antoni Nogosek zaangażowali się w odzyskanie nieruchomości przy ulicy Książąt Opolskich. Pierwsze walne zgromadzenie członków Banku odbyło się w grudniu 1946 roku. Dziś w tym miejscu swoją siedzibę ma Bank Spółdzielczy w Opolu.

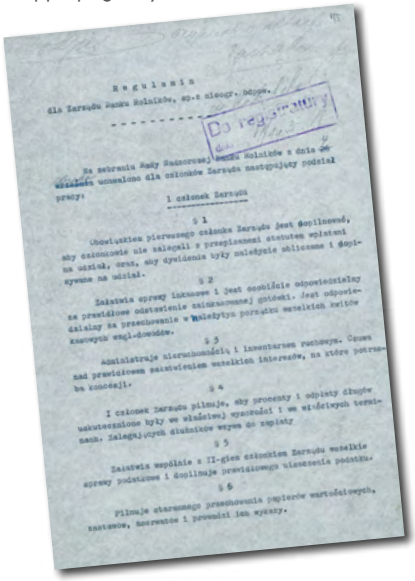

Regulamin

dla Zarządu Banku Rolników, ep.z nieogr. odpow.

Na zebraniu Rady Nadzorczej Banku Rolników z dnia 20 [illegible] uchwalono dla członków Zarządu następujący podział pracy:

I członek Zarządu

§ 1

Obowiązkiem pierwszego członka Zarządu jest dopilnować, aby członkowie nie zalegali z przepisanemi statutem wpłatami na udział, oraz, aby dywidenda tylko należycie obliczone i dopisywane na udział.

§ 2

Załatwia sprawy kasowe i jest osobiście odpowiedzialny za prawidłowe odstawienie zainkasowanej gotówki. Jest odpowiedzialny za prawidłowe wypełnienie w należytym porządku wszelkich ksiąg kasowych wegl.-dowodów.

§ 3

Administruje nieruchomości i inwentarzem ruchomym. Czuwa nad prawidłowem sezonowaniem wszelkich interesów, na które potrzeba koncesji.

§ 4

I członek Zarządu pilnuje, aby procenty i odpisy długów uskuteczniane były we właściwej wysokości i we właściwych terminach. Zalegających członków wzywa do zapłaty.

§ 5

Zastępuje wspólnie z II-gim członkiem Zarządu wszelkie sprawy podstawowe i dopilnuje prawidłowego wykonania postanowień.

§ 6

Pilnuje starannego przechowania papierów wartościowych, kontraktów, asekuracyj i pieczęci ich wymiany.

Regulamin dla Zarządu Banku Rolników z 1935 roku
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/94/1]

Str. 2 WIADOMOŚCI GOSPODARCZE

Nauka w obrazkach

1) Kuba dobrze radzi swym sąsiadom, by grosze swe zanosili do Banku Ludowego. Tam one nie zginą, a przyniosą urok czyli odsetki.

2) Franceki Antek jednak nie ufają bankowi i postanawiają, że lepiej jest schować pieniądze w domu.

3) Francek chowa swe pieniądze do skrzyni.

Komiks o zaletach oszczędzania w Banku Rolników
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1191/2148]

POLSKĘ!

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŹLE.

Pierwszym dyrektorem Banku Rolników w Opolu był Franciszek Kurpierz. Został on powołany na to stanowisko zaraz po ukończeniu studiów prawniczych we Wrocławiu. Bardzo szybko dał się poznać jako dobry organizator oraz zwolennik wprowadzania innowacji w systemach bankowych. Kurpierz uważany był za wszechstronnego społecznika. Dążył do aktywizacji mniejszości polskiej poprzez organizowanie dokształcających kursów zimowych, udzielał się w stowarzyszeniach śpiewaczych oraz kołach młodzieżowych. Wraz z Antonim Pawletą, Karolem Ligudą i Walkiem Krzywkiem założył „Nowiny Opolskie". Zaangażował się również w sprawy polskie podczas plebiscytu, kiedy to został komisarzem na powiat opolski.

W 1933 roku opuścił Opole i przeniósł się do Poznania. Zmarł w 1942 roku w Krakowie.

Rolę Banku Rolników i Nowin Opolskich opisuje Feliks Kupilas: „Bank Rolników, głoszący od początku swej działalności hasło «swój do swego», ma ogromne zasługi w walce o usamodzielnienie się polskiego życia gospodarczego. W praktyce codziennej zadawał kłam twierdzeniom niemieckim, że Polacy nie umieją się rządzić ani też gospodarzyć. Wiedzą o tym żyjący jeszcze starzy członkowie Banku Rolników i ich dzieci. Był on poradnią i pomocą w szczególności dla chłopa małorolnego, a „Nowiny Opolskie" były ogniwem, wiążącym młodą, bojową inteligencję polską i bojową młodzież miejską z ludem, były płomiennym wezwaniem ludu naszego do zdecydowanej walki z terrorem pruskim, do zachowania ducha polskiego. (...) Nazwisko Franciszka Kurpierza, który do podziału Śląska był bez przerwy dyrektorem Banku Rolników, jak również naczelnym redaktorem „Nowin Opolskich", jest nierozerwalnie związane z historią tak Banku Rolników, jak i „Nowin Opolskich". Był to jeden z bezkompromisowych bojowników o wolność społeczną i narodową z niewoli pruskiej, był to syn Opolszczyzny, wierny syn wielkiej naszej ojczyzny Polski. Podczas najcięższych prześladowań przewodził ludowi śląskiemu, tworząc niestrudzoną sztafetę pokoleń, niosąc honor i wielkość naszego narodu".

Ostatni przedwojenny Zarząd Banku Rolników. Od lewej: Antoni Nogossek, Ambroży Pordzik i Franciszek Buhl
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/94/42]

Str. 2 WIADOMOŚCI GOSPODARCZE

Nauka w obrazkach

4) Nie tam one należą! Antek chowa dla pewności swe pieniądze w sienniku.

5) Pewnego dnia zauważył Francek, że złodzieje zabrali się do jego skrzyni.

6) A Antkowi i dom i pieniądze w sienniku się spaliły.

Komiks o zaletach oszczędzania w Banku Rolników
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1191/2148]

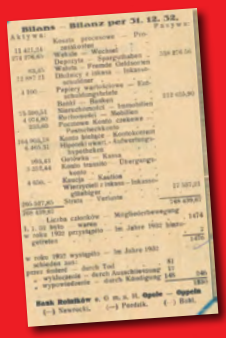

Bilans na zakończenie 1932 roku, który ukazał się w „Nowinach Codziennych"
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/94/6]

Komiks o zaletach oszczędzania w Banku Rolników
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1191/2148]

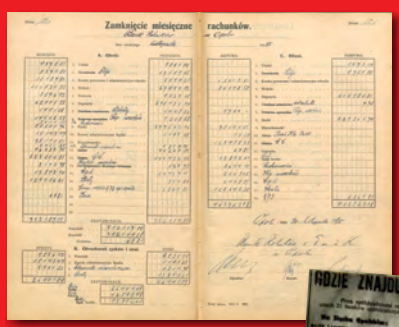
Zamknięcie miesięczne rachunków.

Zestawienie miesięczne rachunków Banku Rolników w Opolu
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/94/7]

Znaczek pocztowy „Polski Lud Górnośląski musi być panem swej ziemi"
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/94/19]

GDZIE ZNAJDUJĄ SIĘ NASZE BANKI SPÓŁDZIELCZE?

Fotokopia z informacją o lokalizacji polskich banków w Niemczech
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3520/6]

WYBIERAM

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŹLE.

ZWIĄZEK POLAKÓW W NIEMCZECH

POLAK WNIEMCZECH
MIESIĘCZNIK ORGANIZACYJNY ZWIĄZKU POLAKÓW W NIEMCZECH T.z.
ROCZNIK XV BERLIN, LUTY 1938 NR. 2
KONGRES
Wzywamy
Braci i Siostry spod znaku Rodła
na Kongres Polactwa w Niemczech
do Berlina na dzień 6 marca 1938
POLAKÓW W NIEMCZECH
BERLIN

Informacja o I Kongresie Polaków w Niemczech, opublikowana w czasopiśmie „Polak w Niemczech", 1938, nr 2

27 sierpnia 1922 roku w Berlinie spotkali się przedstawiciele największych organizacji polskich w Niemczech, by powołać do życia związek reprezentujący wszystkich Polaków – obywateli Niemiec oraz polskie stowarzyszenia wobec władz niemieckich. Tak powstał Związek Polaków w Niemczech, z główną siedzibą w Berlinie, który dążył do zdobycia pełnych praw mniejszości narodowej dla Polaków i ich obrony we wszystkich dziedzinach życia społecznego.

Organizacyjnie Związek podzielony był na 5 dzielnic: Dzielnica I obejmowała Śląsk (z siedzibą w Opolu), Dzielnica II – Berlin i środkowe Niemcy (Berlin), Dzielnica III – Westfalię i Nadrenię (Bochum), Dzielnica IV – Warmię, Mazury, Powiśle (Olsztyn), Dzielnica V – Pogranicze: Kaszuby, ziemię złotowską (Złotów).

Zebranie, na którym powołano Dzielnicę Śląską, odbyło się 18 lutego 1923 r. w Bytomiu w hotelu Lomnitz. Pierwszym prezesem został Kazimierz Malczewski. Po nim, w latach 1926-1930 funkcję tę sprawował ks. Czesław Klimas, w latach 1930-1935 ks. Karol Koziołek oraz od 1936 r. do wybuchu wojny Franciszek Myśliwiec. Wiceprezesem przez cały okres istnienia Dzielnicy był Arka Bożek.

W roku 1932, na 10-lecie działalności organizacji, Związek przyjął Rodło jako symbol łączności Polaków z narodem. Rodło to biały znak graficzny, odzwierciedlający bieg Wisły z zaznaczonym Krakowem, na czerwonym tle. Autorką grafiki była artystka Janina Kłopocka. Nazwę, która była kombinacją dwóch słów: RODzina oraz goDŁO, zaproponował Jan Osmańczyk.

6 marca 1938 w Teatrze Ludowym w Berlinie rozpoczął się z inicjatywy Związku I Kongres Polaków w Niemczech. Obrady Kongresu uroczyście otworzył prezes Związku, ks. Bolesław Domański. Przybyło ok. 5 tysięcy Polaków mieszkających na Śląsku Opolskim, Kaszubach, Warmii, Mazurach, Ziemi Malborskiej, Ziemiach Połabskich, w Westfalii i Nadrenii. Spotkanie stało się manifestacją narodową Polaków w hitlerowskich Niemczech. W jego trakcie uchwalono „Pięć prawd Polaków", które stanowiły podstawę ideową działalności Związku:

1. Jesteśmy Polakami
2. Wiara Ojców naszych jest wiarą naszych dzieci
3. Polak Polakowi bratem
4. Co dzień Polak Narodowi służy
5. Polska Matką naszą
– nie wolno mówić o Matce źle

ZWIĄZEK POLAKÓW W NIEMCZECH T.Z.
ZARZĄD
gez.
VORSTAND
BUND DER POLEN IN DEUTSCHLAND E.V.

Pieczęć Związku Polaków w Niemczech
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1191/2106]

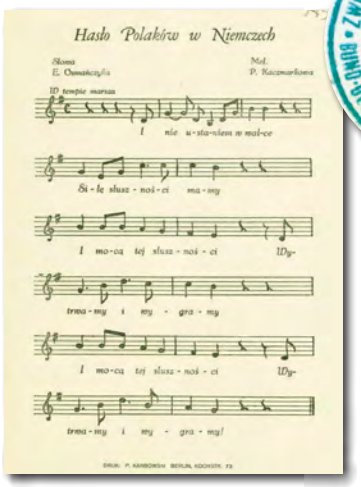
Hasło Polaków w Niemczech
Słowa E. Osmańczyka Mel. P. Kaczmarkiewa
W tempie marsza
1 nie u-sta-nie w nas-ce
Si-ła słusz-noś-ci ma-my
1 mo-cą tej słusz-noś-ci
trzy-my i my - gra - my
1 mo-cą tej słusz-noś-ci
trzy-my i my - gra - my!

Słowa Edmunda Osmańczyka do pieśni „Hasło Polaków w Niemczech"
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/218]

Związek został zdelegalizowany przez rząd III Rzeszy w lutym 1940 r. Represje dotknęły wielu członków, część z nich rozstrzelano, ok. 4 tysiące trafiło do obozów koncentracyjnych, głównie w Sachsenhausen, Dachau i Buchenwaldzie.

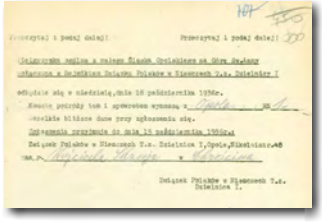
Przeczytaj i podaj dalej!
Przeczytaj i podaj dalej!

Ulotka informująca o pielgrzymce na Górę św. Anny
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2/97]

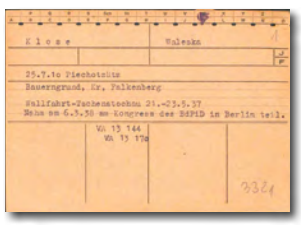
Klose
Waleska
25.7.to Piechotnitz
Bauerngrund, Kr. Falkenberg
Wallfahrt-Zusammenstoßen 21.-23.5.37
Rahe 98 6.3.38 am Kongress des NSDAP in Berlin teil.
Vo 13 144
Vo 13 178
9324

Karta personalna sporządzona przez opolskie Gestapo, dotycząca uczestniczki I Kongresu Polaków w Niemczech w Berlinie
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/56/3321]

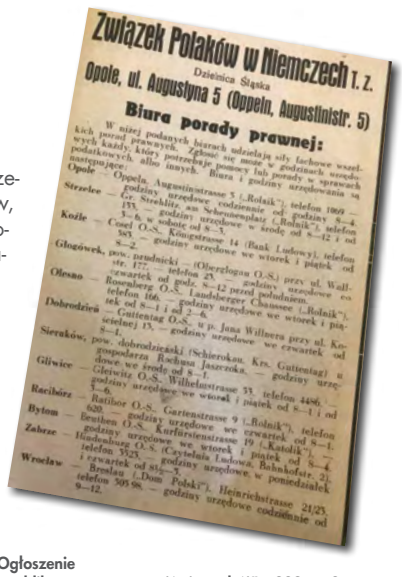
Związek Polaków w Niemczech T. Z.
Dzielnica Śląska
Opole, ul. Augustyna 5 (Oppeln, Augustinstr. 5)
Biura porady prawnej:
W niżej podanych biurach udzielają siły fachowe wszelkich porad prawnych. Zgłosić się może w godzinach urzędowych każdy, kto potrzebuje pomocy lub porady w sprawach podlegających. Biura i godziny urzędowania są następujące:
Opole – Oppeln, Augustinstrasse 5 (Polnik), telefon 1969 — godziny urzędowe codziennie od godziny 8–4.
Strzelce – Cyr. Strehlitz, am Schwanenplatz (Polnik), telefon 155 — godziny urzędowe codziennie od godziny 8–4.
Koźle – Cosel O.-S., Klosterstrasse 14 (Bank Ludowy), telefon 365 — godziny urzędowe we środę od 8–12 i od 3–6, w sobotę od 8–3.
Głogówek, pow. prudnicki (Oberglogau O.-S.) przy ul. Wallstr. 177, telefon 27 — godziny urzędowe we wtorek i piątek od 8–2.
Olesno – Rosenberg O.-S., telefon 168 — godziny urzędowe codziennie od 8–12 przed południem.
Dobrodzień – Guttentag O.-S., w p. Jana Willsera przy ul. Konopnickiej 13, — godziny urzędowe we wtorek i piątek od 8–1 i od 2–6.
Sieraków, pow. dobrodziejski (Schierakau, Krs. Guttentag) u gospodarza Rochusa Jaszczoka. — godziny urzędowe we środę od 8–1.
Gliwice – Gleiwitz O.-S., Wilhelmstrasse 33 telefon 4486, — godziny urzędowe we wtorek i piątek od 8–1 i od 3–6.
Racibórz – Ratibor O.-S., Gartenstrasse 9 (Polnik), telefon 620, — godziny urzędowe we czwartek od 8–1.
Bytom – Beuthen O.-S., Kaiserstrasse 19 (Katolik), telefon 3525, — godziny urzędowe we wtorek i piątek od 8–1.
Zabrze – Hindenburg O.-S. (Czyteluia Ludowa, Bahnhofstr. 2), telefon 505 98, — godziny urzędowe w poniedziałek i czwartek od 8–2.
Wrocław – Breslau (Dom Polski), Heinrichstrasse 21/25, — godziny urzędowe codziennie od 9–12.

Ogłoszenie opublikowane w czasopiśmie „Zdrój", 1929, nr 2

POLSKĘ!

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŹLE.

PRASA ZWIĄZKOWA

Od 1 lipca 1924 r. z inicjatywy Związku ukazywał się „Biuletyn Związku Polaków w Niemczech". Jego kontynuacją był wydawany od 1 kwietnia 1925 do 1939 r. „Polak w Niemczech". Pismo wychodziło z reguły co miesiąc i było przekazywane za darmo członkom Związku.

Do czasopisma drukowane były dodatki: dla dzieci „Mały Polak w Niemczech" oraz dla młodzieży „Młody Polak w Niemczech". Początki wydawania „Młodego Polaka w Niemczech" tak wspominał Edmund Osmańczyk: „Pierwsze numery, które ukazały się w 1930 r., były prawdziwą sensacją. Tak pięknego młodzieżowego pisma nie wydawano dotychczas w Niemczech. Wielobarwne okładki na kredowym papierze powiększały bardzo poważnie koszt druku, co budziło krytykę niektórych działaczy Związku. Ale radość i duma młodych czytelników z oryginalności swego pisma w coraz bardziej ponurej Rzeszy Niemieckiej przeważyła. Był to najdramatyczniejszy przełom w historii Nadodrza. Pękała wreszcie XIX-wieczna obręcz germanizacyjna. To nic, że żyliśmy jeszcze pod zaborem pruskim. Ale w prasie naszej z dumą wypisywane były słowa: niepodległa Polska, zwycięska polskość, piękna nasza polszczyzna, jesteśmy Polakami".

Okładka czasopisma „Młody Polak w Niemczech" 1930, nr 4

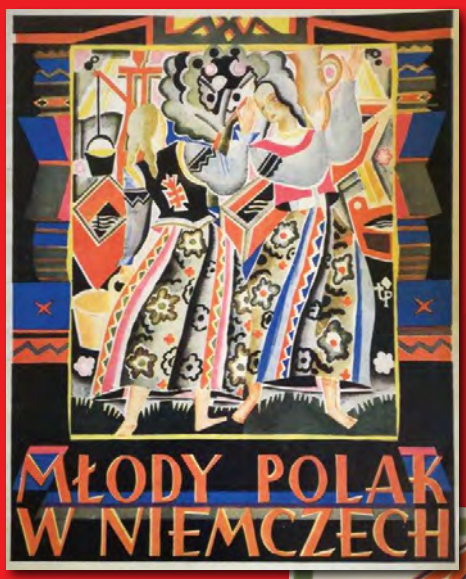

Okładka czasopisma „Młody Polak w Niemczech" 1930, nr 7

Okładka czasopisma „Młody Polak w Niemczech" 1930, nr 1

Okładka czasopisma „Młody Polak w Niemczech" 1931, nr 5

WYBIERAM

KONSULAT GENERALNY W OPOLU

Główna brama gmachu Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Opolu
[Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/482/238]

Widok gmachu Konsulatu Generalnego RP w Opolu
[Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/482/238]

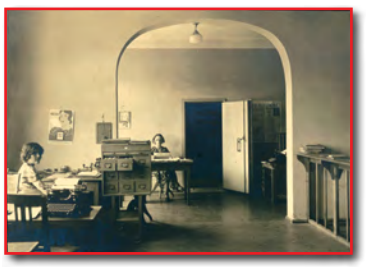

Naczelniczka kancelarii głównej Maria Kurczówna oraz referentka prasowa Janina Moczarska
[Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/482/238]

Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej został utworzony w kwietniu 1920 roku jako przedstawicielstwo polskie przy Międzysojuszniczej Komisji Rządzącej i Plebiscytowej na Górnym Śląsku. Pierwszym Konsulem Generalnym był Daniel Kęszycki. W 1922 roku, po zaprzestaniu działalności Komisji Międzysojuszniczej, placówkę wraz z częścią personelu przeniesiono do Bytomia.

W 1931 roku Konsulat Generalny ponownie powrócił do Opola. Instytucja ta zajmowała budynek przy ul. Dębowej 1. Pierwszym Konsulem Generalnym w nowej placówce został Leon Malhomme, który pełnił tę funkcję do 1933 roku. Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Opolu miał za zadanie ochronę praw i interesów obywateli polskich. Konsul Generalny wraz z pracownikami czynnie uczestniczył w niemal wszystkich działaniach polskich organizacji mniejszościowych. Organizowano uroczyste obchody świąt państwowych oraz bale, które cieszyły się ogromną popularnością wśród lokalnej społeczności.

Funkcję kierownika urzędu pełnił Konsul Generalny. Poza nim w placówce urzędowali także: wicekonsul, attaché konsularny, pracownicy Referatu Handlowego oraz Referatu Prawnego, pracownicy Biura Paszportowego oraz Biura Kart Cyrkulacyjnych.

Funkcję Konsula Generalnego w opolskiej placówce pełnili kolejno:

Daniel Kęszycki
w latach 1920-1922
Leon Malhomme
w latach 1931-1933
Bohdan Ostoja-Samborski
w latach 1933-1937
Jan Małęczyński
w latach 1937-1939.

Konsulat Generalny Rzeczypospolitej Polskiej zakończył działalność dnia 1 września 1939 roku, kiedy to aresztowano i wywieziono do Drezna wicekonsula Jana Grześkowiaka oraz pracowników: Meissnera, Łozę, Franciszka Poloczka i Kaźmierczuka.

Pracownicy Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Opolu: 1. Konsul Generalny Leon Malhomme, 2. Wicekonsul Aleksander Moc, 3. Kazimierz Figwer, 4. Sylwester Grześkowiak, 5. Zygmunt Wyszyński, 6. Andrzej Demarczyk, 7. Józef Poliwoda, 8. Tadeusz Chruściel, 9. Józef Freier, 10. Wojciech Poliwoda, 11. Stefania Krasowska, 12. Stanisław Skórski, 13. Maria Kurczówna, 13a. Józef Bobrek, 14. Jan Pollok, 15. Franciszek Polaczek, 16. Franciszek Olszowski, 17. Jan Orszulik, 18. Franciszek Głowacki
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/61]

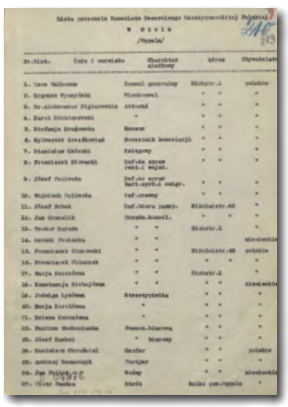

Lista personelu Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Opolu
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/61]

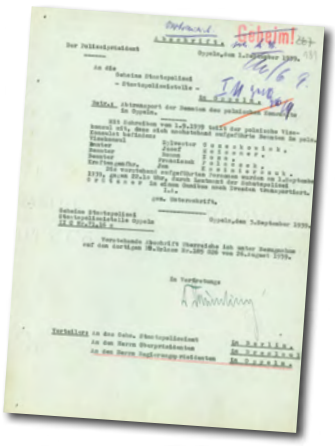

Lista pracowników Konsulatu Generalnego w Opolu, którzy 1 września 1939 roku zostali aresztowani i przetransportowani do Drezna
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1191/2108]

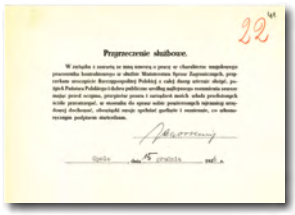

Przyrzeczenie służbowe pracownika Konsulatu
[Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/482/226]

Zobowiązanie do zachowania tajemnicy służbowej
[Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/482/226]

POLSKĘ!

LEON MALHOMME

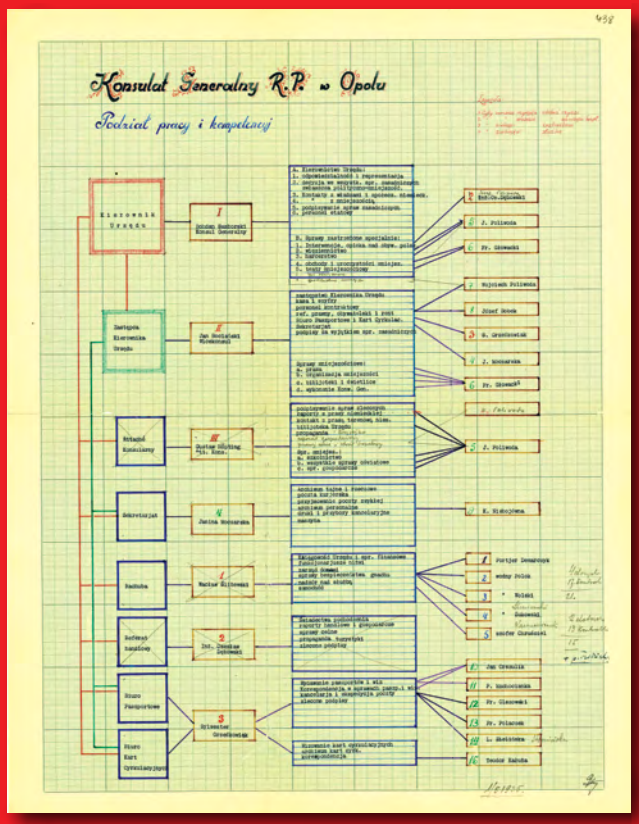
Konsulat Generalny R.P. w Opolu

Podział pracy i kompetencyj

Struktura Konsulatu Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Opolu z maja 1935 roku
[Archiwum Akt Nowych, sygn. 45/482/237]

Leon Malhomme był konsulem, który znacząco wpisał się w historię Opola oraz mniejszości polskiej na Górnym Śląsku. Jego priorytetowym zadaniem było propagowanie i wzmacnianie działalności polskich organizacji mniejszościowych poprzez ożywienie ich życia kulturalnego i społeczno-politycznego. Zaangażowanie tak ważnej osobistości w działalność polskich organizacji pobudzało ich członków do pracy oraz powodowało wzrost prestiżu tych organizacji. Konsul Malhomme wykazywał się ogromną aktywnością organizując liczne przyjęcia, spotkania w Konsulacie, a także współtworząc przy tej placówce klub jazdy konnej, który odegrał ogromną rolę w propagowaniu polskości. Przejażdżki konne umożliwiały bowiem kontakt z ludnością Opola i okolic, a jednocześnie powodowały niepokój wśród niemieckich nacjonalistów. W 1932 roku odwołano konsula Malhomme'a ze stanowiska. Pracował nadal w polskiej dyplomacji aż do 23 września 1939 roku, gdy został aresztowany przez NKWD, wywieziony do ZSRR i w 1940 roku zamordowany.

Leon Malhomme w swoim gabinecie
[Śląska Biblioteka Cyfrowa, Kronika działalności dyplomatycznej Leona Malhomme z roku 1932, tom 8]

Leon Malhomme w styczniu 1932 roku
[Śląska Biblioteka Cyfrowa, Kronika działalności dyplomatycznej Leona Malhomme z roku 1932, tom 8]

Leon Malhomme,
Konsul Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Opolu
[Śląska Biblioteka Cyfrowa, Kronika działalności dyplomatycznej Leona Malhomme z roku 1932, tom 7]

Konsul Generalny
Leon Malhomme na przejażdżce konnej
[Śląska Biblioteka Cyfrowa, Kronika działalności dyplomatycznej Leona Malhomme z roku 1930, tom 3]

WYBIERAM

HENRI LE ROND

Plakat z kampanii plebiscytowej
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2692/64]

Generał Henri Le Rond urodził się 9 października1864 r. w Rouen we Francji. Był wychowany w duchu patriotycznym, dlatego klęska jego ojczyzny w starciu z armią Prus, jakiej doświadczył w młodości, silnie wpłynęła na jego postawę. Po studiach w Szkole Przygotowawczej Artylerii i Inżynierii Wojskowej w Fontainebleau rozpoczął służbę wojskową. W wojsku zrobił szybką karierę. W kwietniu 1907 roku został oddelegowany na Daleki Wschód jako stażysta w armii japońskiej, a w 1911 roku wziął udział w wojnie w Afryce Północnej zdobywając doświadczenie frontowe. Dwa lata później objął stanowisko attaché militaire w Ambasadzie Republiki Francuskiej w Japonii. W trakcie I wojny światowej wykazał się wyjątkową odwagą i za zasługi na polu walki został odznaczony w 1918 r. Krzyżem Komandorskim Legii Honorowej.

Kiedy w czerwcu 1917 r. władze francuskie umożliwiły na swym terytorium organizację polskiego wojska – zwanego później Błękitną Armią – sam Le Rond pomagał w formowaniu pierwszych jednostek oraz ich transporcie na ziemie polskie.

Podczas konferencji pokojowej w Paryżu w 1919 r. rzecznikami polskich interesów byli Roman Dmowski (1864-1939) i Ignacy Paderewski (1860-1941). Głównym zadaniem konferencji było ustalenie granicy polsko-niemieckiej. Stronę polską czynnie wspierała w tej kwestii Francja, a sam Le Rond gorliwie dochodził polskich praw. Niestety, mimo francuskiego poparcia nie udało się przeforsować postulatu przejęcia przez Polskę Górnego Śląska bez plebiscytu.

Ustalono, że przebieg głosowania miała nadzorować powołana w tym celu Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa na Górnym Śląsku, której przewodniczącym został Henri Le Rond. Poza tym w skład komisji weszli: Anglik płk Harold Percival i Włoch gen. Andreo de Marinis. Na siedzibę Komisji wybrano Opole, a stronę polską w Opolu reprezentował konsul generalny RP i delegat polski przy MKRP Daniel Kęszycki.

Zadaniem Le Ronda, który przygotował korzystny dla Polski projekt podziału spornego terytorium, było osłabienie policyjnej i politycznej przewagi Niemiec na terenie Górnego Śląska, aby zapewnić Polakom równe szanse podczas plebiscytu.

Głównym celem MKRP był nadzór nad prawidłowym przebiegiem kampanii plebiscytowej i samego głosowania, a także utrzymanie porządku i spokoju. Zadanie to nie było łatwe ze względu na konflikty między ludnością polską a niemiecką, które nie zawsze można było załagodzić.

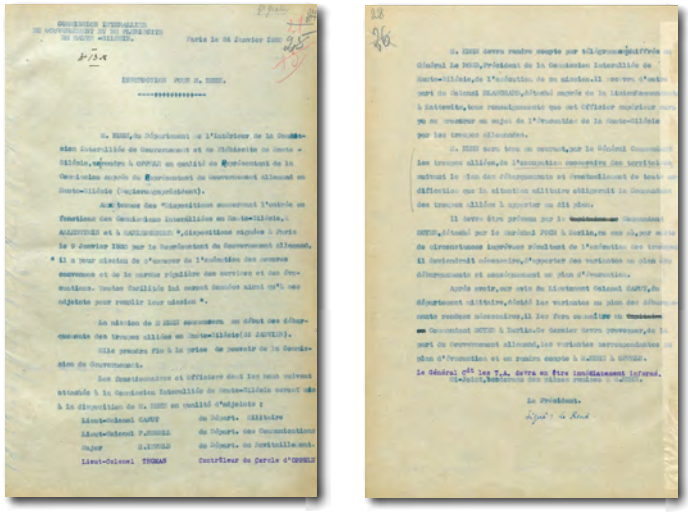

Instrukcja dla Emanuela Kuhna, który jako reprezentant MKRP miał przybyć do Opola
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/46/67]

Komisja Międzysojusznicza Rządząca i Plebiscytowa Górnego Śląska.
Interalliierte Regierungs- und Plebiszitkommission für Oberschlesien.

Odezwa
do mieszkańców Górnego Śląska.

W niedzielę, dn. 20-go marca 1921, będziecie w wykonaniu Traktatu Wersalskiego powołani do wypowiedzenia waszych dążeń narodowych. Pójdziecie do głosowania spokojnie i w porządku.

Głosowanie wasze jest zupełnie swobodne: wolne od wszelkiego przymusu, od wszelkiego nacisku, od wszelkich wpływów, od wszelkich zobowiązań; głosowanie zależy tylko od was samych.

Będąc sami wolnymi, uszanujecie także zupełnie wolność innych. Tem dacie dowód, że zasługujecie na zaufanie, jakie wam okazały Mocarstwa Sojusznicze, oddając w wasze ręce stanowienie o politycznej przynależności Górnego Śląska.

Świat cały na was oczy zwróci: pamiętajcie o tem; niechaj każdy z was jako człowiek godzien wolności postępuje.

Opole, dnia 16-go marca 1921.

Prezydent Komisji.
Le Rond.

Prezydent Włoskiej Delegacji:
gen. A. de Marinis.

Prezydent Brytyjskiej Delegacji:
płk. H. P. Percival.

Anfruf
an die Einwohner Oberschlesiens.

Sonntag, den 20. März 1921 werdet ihr in Ausführung des Vertrages von Versailles berufen werden, eure nationalen Bestrebungen zu bekennen. Ihr werdet in Ruhe und Ordnung zur Abstimmung schreiten.

Eure Abstimmung ist eine vollkommen freie: sie ist frei von jedem Zwang, jedem Druck, jeder Beeinflussung, jeder Verpflichtung; sie hängt lediglich von euch selbst ab.

Als Menschen, die selbst frei sind, werdet ihr auch die Freiheit der anderen unbedingt achten; dadurch werdet ihr beweisen, daß ihr des Vertrauens würdig seid, das die alliierten Mächte in euch gesetzt haben, als sie euch überließen, über die politische Zugehörigkeit Oberschlesiens zu entscheiden.

Die Welt richtet ihre Augen auf euch: vergesset es nicht; handelt als Menschen, die der Freiheit würdig sind.

Oppeln, den 16. März 1921.

Der Interalliierte Präsident:
Le Rond.

Der Italienische Bevollmächtigte:
A. de Marinis.

Der Britische Bevollmächtigte:
H. P. P. Percival.

Odezwa MKRP z dnia 16 marca 1921 r.
do mieszkańców Górnego Śląska w sprawie plebiscytu
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2/134]

POLSKĘ!

POWSTANIA ŚLĄSKIE

I powstanie śląskie wybuchło 16 sierpnia 1919 r. pod wodzą Alfonsa Zgrzebnioka. Było ono odpowiedzią na szerzący się terror i szykany władzy niemieckiej wobec obywateli narodowości polskiej. Miało charakter walk partyzanckich i po 10 dniach zostało zdławione. II powstanie śląskie wybuchło po licznych aktach represji ze strony Niemiec. Międzysojusznicza Komisja Rządząca i Plebiscytowa spełniła główny postulat powstańców i wydała rozporządzenie o utworzeniu wspólnej polsko-niemieckiej policji podlegającej aliantom. Polacy uzyskali lepsze warunki związane z kampanią przed plebiscytem, jednak na wprowadzonych zmianach skorzystali głównie Niemcy. MKRP dopuściła do głosowania wszystkie osoby urodzone na terenie plebiscytowym, przez co dnia 20 marca 1921 roku większość opowiedziała się za przynależnością Śląska do państwa niemieckiego. Przed podjęciem decyzji w sprawie podziału Śląska Wojciech Korfanty (1873-1939) złożył godność Polskiego Komisarza Plebiscytowego i ogłosił się dyktatorem kolejnego, trzeciego już powstania śląskiego. Oddziały polskie zdołały opanować dużą część obszaru plebiscytowego aż do Odry. Natomiast Niemcy, którzy przystąpili do ofensywy 21 maja 1921 roku, zdobyli po ciężkich walkach Górę Św. Anny. 12 października 1921 r. Rada Ligi Narodów podjęła ostateczną decyzję o podziale Górnego Śląska. W wyniku powstań obszar przyznany Polsce został powiększony do ok. 1/3 spornego terytorium.

Pomnik Czynu Powstańczego na Górze Św. Anny
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2692/64]

Agnieszka Grabara – uczestniczka wszystkich trzech powstań śląskich i współorganizatorka plebiscytu
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2579/4098]

Paweł Rybczyk – uczestnik walk o Górę Św. Anny w trzecim powstaniu śląskim
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2579/4098]

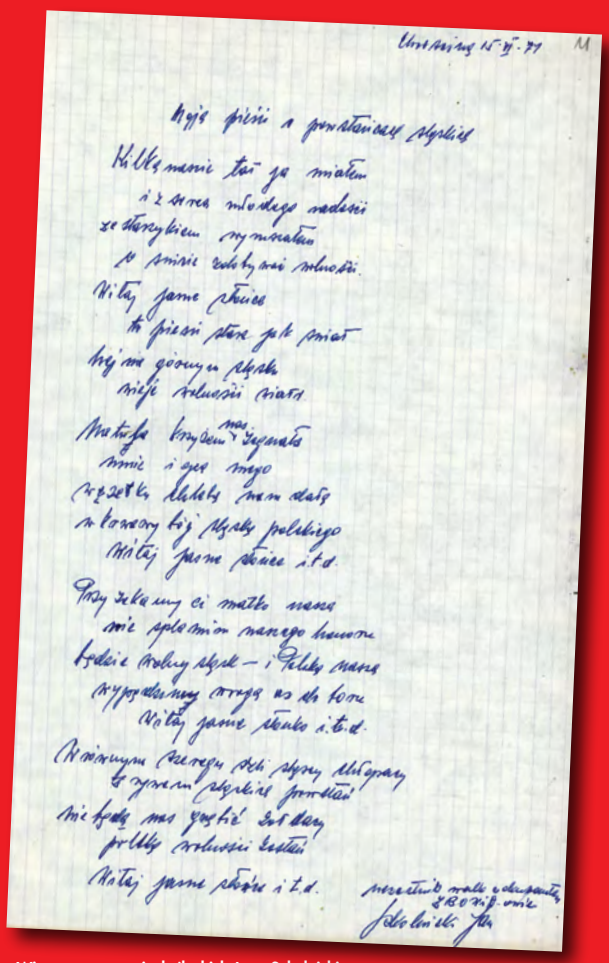

Wiersz o powstaniach śląskich Jana Szkolnickiego
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2926/334]

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŹLE.

WYBIERAM

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŹLE.

POLSKI RUCH ŚPIEWACZY NA ŚLĄSKU

W latach 20. i 30. XX wieku na całym Śląsku burzliwie rozwijał się polski ruch śpiewaczy. Zespoły chóralne – przede wszystkim męskie i mieszane – powstawały jak grzyby po deszczu w wielu śląskich wsiach. Policja niemiecka w ówczesnym Opolu notowała z niepokojem, że od roku 1926, gdy naliczono zaledwie 12 polskich chórów, do roku 1934 ich liczba wzrosła aż do 47. W następnym roku, 1935, stwierdzono powstanie kolejnych 17 chórów.

Zdarzało się, że w tej samej miejscowości działało ich równocześnie kilka, np. w Opolu w 1935 roku pracowały dwa polskie zespoły mieszane, „Lutnia" i „Echo", a w Oleśnie w tym samym roku istniał chór męski „Dzwon" i mieszany „Jutrzenka".

Organizatorami zespołów śpiewaczych byli często znani działacze polscy z różnych okolic, np. dyrektor polskiego konserwatorium w Katowicach Stefan Stoiński, polski nauczyciel muzyki Foitzik, opolski muzyk Johann Witt, dyrygent z Olesna Johann Rychel.

Chóry polskie obierały sobie zwykle nazwy rodzime, nawiązujące np. do nazw ptaków śpiewających („Jaskółka" z Jemielnicy, „Skowronek" z Folwarku, „Słowiczek" z Centawy, Gosławic, Łagiewnik Małych i Ostropy), instrumentów muzycznych („Lutnia" z Opola, Grodziska i Zalesia, „Dzwon" z Olesna, „Dzwonek" z Kępy), czasem akcentowały też treści narodowe („Piast" z Zalesia, „Odrodzenie" ze Strzelec Opolskich, „Halka" z Wójtowej Wsi, „Chopin" z Zabrza, „Damrot" z Kostowa).

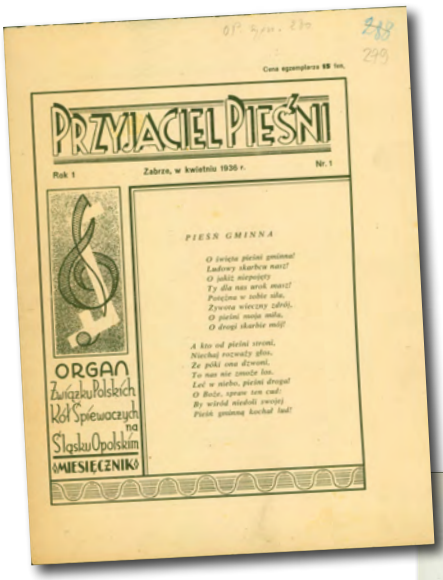

Okładka pierwszego numeru gazetki „Przyjaciel Pieśni" z kwietnia 1936 roku
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/230]

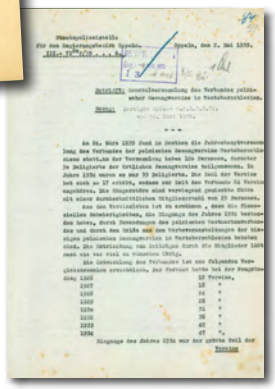

Wzrost liczby chórów polskich na Śląsku w latach 1926-1934
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/231]

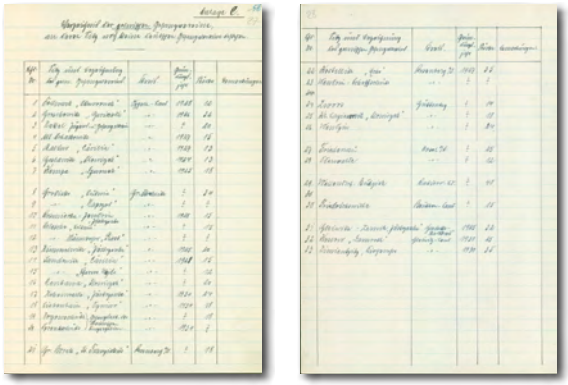

Zestawienie chórów polskich na Śląsku oraz liczba ich członków (fragment)
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/231]

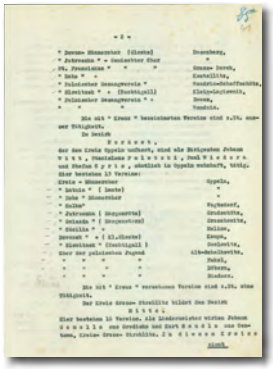

Zestawienie chórów polskich na Śląsku (fragment)
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/231]

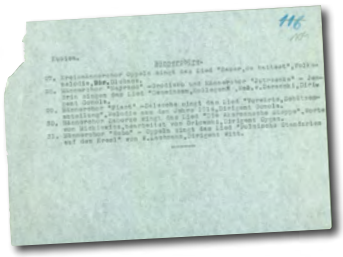

Repertuar polskich chórów zgromadzonych 23 czerwca 1935 roku w Bytomiu na jubileuszu 25-lecia Związku Polskich Kół Śpiewaczych na Śląsku Opolskim
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/230]

POLSKĘ!

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŹLE.

MALINA

Wieś w latach 20. XX wieku była ważnym ośrodkiem ruchu mniejszości polskiej w Niemczech. Działał tu teatr amatorski i chór „Cecylia", prowadzony przez Henryka Okosa. Funkcjonowała polska szkoła.

Dzień Matki organizowany przez mniejszość polską w Malinie 23 czerwca 1929 roku; Henryk Okos został oznaczony numerem 2
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/296]

HENRYK OKOS

Był pracownikiem biurowym w opolskim „Rolniku", przewodniczącym Polsko-Katolickiego Towarzystwa Śpiewaczego „Cecylia" w Malinie, członkiem opolskiej drużyny harcerskiej. Wymieniany był przez agentów policji jako jeden z najbardziej aktywnych działaczy mniejszości polskiej na Śląsku.

„Nowiny Codzienne" z 8 stycznia 1925 roku opisują następujący przypadek, w którym odegrał pewną rolę nasz bohater:

„Gwiazdka dla dzieci polskich"
Malina (pow. opolski)

„W ubiegłą niedzielę odbyła się Gwiazdka w naszej wiosce dla dzieci polskich, urządzona za staraniem Polsko-Katolickiego Towarzystwa Szkolnego. Zadziwiło nas niezmiernie, że nauczyciel p. P. w ostatniej chwili, bo w sobotę przed urządzeniem, odmówił wstępu i odbycia Gwiazdki w szkole, uzasadniając to tem, że on nie może na coś podobnego zezwolić. (...) Nie mając pozwolenia na wstęp do szkoły, zebrały się dzieci w pełnej liczbie u naszego rodaka Okosa. (...) Po przemówieniu zostały rozdawane podarki. Rozradowane dziatki zaśpiewały pod kierownictwem p. Webera na podziękowanie kilka pięknych kolęd".

Wysoce prawdopodobne wydaje się, że tym, który zaprosił wówczas polskie dzieci do swojego domu, był właśnie Henryk Okos. Akta Tajnej Policji Państwowej (Gestapo) przechowywane w naszym archiwum zawierają przekład na język niemiecki tego fragmentu z opolskiej gazety oraz ślady poszukiwań wymienionego w tekście obywatela nazwiskiem Weber.

Na fotografii z czerwca 1929 roku Henryk Okos oznaczony jest jako uczestnik uroczystości z okazji Dnia Matki, organizowanych przez mniejszość polską.

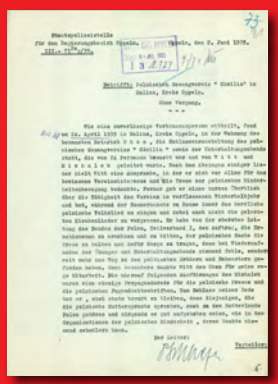

Wiadomość o działalności chóru „Cecylia" w Malinie oraz wzmianka o Henryku Okosie
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/230]

Informacje policyjne o chórze „Cecylia" w Malinie z 1928 roku
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2/95]

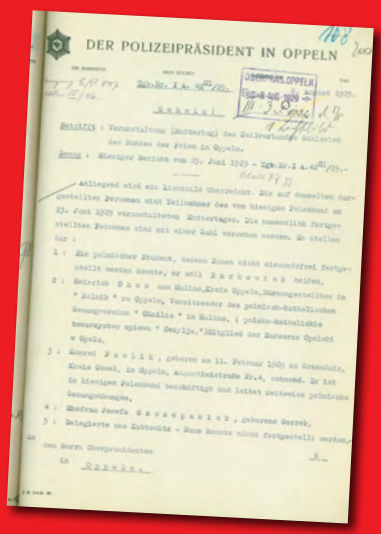

Henryk Okos jako działacz mniejszości polskiej
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/296]

WYBIERAM

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MACIE ŹLE.

NOWINY CODZIENNE

Pismo poświęcone sprawom ludu polskiego na Śląsku Opolskim

Opole G. Śl.

Środa, dnia 28 czerwca 1933 r.

Numer 135

Rocznik 23

PRASA POLSKA NA NIEMIECKIM ŚLĄSKU

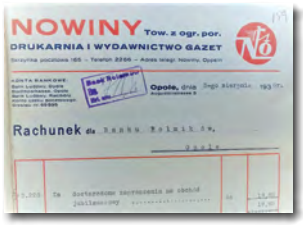
NOWINY Tow. z ogr. por. DRUKARNIA I WYDAWNICTWO GAZET

Rachunek

Pismo firmowe drukarni i wydawnictwa „Nowiny", w których ukazywały się polskie gazety, m. in. „Nowiny Codzienne"
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/94/30]

NOWINY DRUKARNIA I WYDAWNICTWO GAZET

Rachunek

Ceny prasy polskiej w roku 1938
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/94/30]

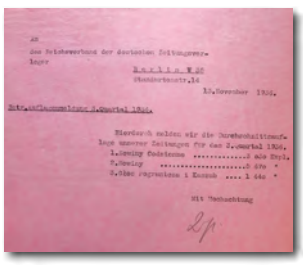

Deklarowane nakłady poszczególnych polskich gazet wydawanych przez wydawnictwo „Nowiny" w 1936 roku
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3407/10]

W okresie międzywojennym wydawano na Górnym Śląsku wiele polskojęzycznych gazet, których czytelnikami byli głównie mieszkańcy wsi, mówiący z dziada pradziada różnymi gwarami śląskimi. Gazety te spełniały bardzo ważną rolę jako czynnik kształtujący postawy i opinie ludności, najpierw w okresie powstań śląskich i plebiscytu, potem także wobec nasilającego się nacisku germanizacyjnego oraz terroru nazistowskiego. Polski ruch narodowy na Śląsku znajdował możliwość działania i szerzenia swoich idei właśnie w lokalnej prasie.

Do najbardziej znanych i najchętniej czytanych gazet należał w tym okresie „Katolik Codzienny" wydawany w Bytomiu oraz drukowane w Opolu „Nowiny Codzienne" i „Gazeta Opolska".

Niezwykle trudna, a z biegiem czasu wręcz niebezpieczna była praca redaktorów i wydawców polskich pism na niemieckim Śląsku. Bronisław Koraszewski, założyciel „Gazety Opolskiej", redaktor „Gazety Górnośląskiej" i „Głosu Ludu Górnośląskiego", był wielokrotnie więziony i szykanowany za swoją działalność. Opolska redakcja „Nowin Codziennych" została z kolei zdemolowana przez bojówki niemieckie w roku 1920. Podobnie napadano na prywatne mieszkania pracowników polskich redakcji, zdarzały się ich ciężkie pobicia i rabunki. Ofiarą takich prześladowań padała niejednokrotnie rodzina Antoniego Pawlety, kierownika drukarni „Nowin", oraz Henryka Okosa, znanego działacza polskiego. Zaraz po wybuchu II wojny światowej większość pracowników trudniących się wydawaniem prasy polskiej znalazła się w obozach koncentracyjnych, jak np. Jan Łangowski, od 1931 roku redaktor naczelny „Nowin Codziennych".

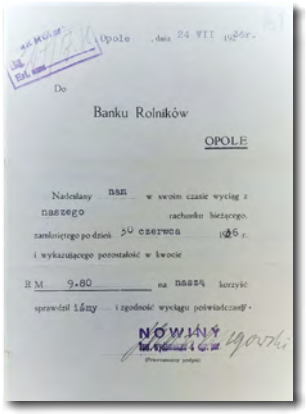
Do Banku Rolników OPOLE

Pismo Towarzystwa Wydawniczego „Nowiny" do Banku Rolników w Opolu z podpisem Jana Łangowskiego
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/94/30]

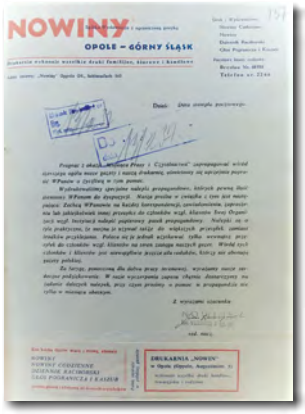
NOWINY OPOLE – GÓRNY ŚLĄSK

Pismo w sprawie propagowania prasy polskiej na Śląsku; w stopce reklama wymieniająca tytuły polecanych gazet
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/94/30]

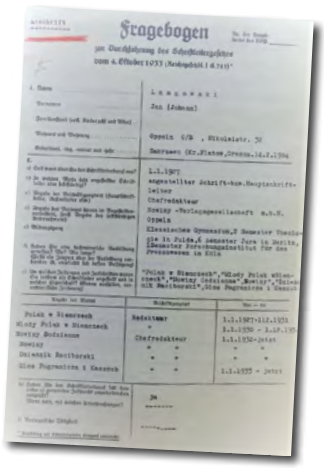
Fragebogen

Ankieta osobowa Jana Łangowskiego, w której opisuje on swoje doświadczenie zawodowe
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3407/10]

POLSKĘ!

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŹLE.

MARTA LIGUDA-PAWLETOWA

Marta Liguda-Pawletowa z dziećmi Bolesławem i Bronisławą
[źródło: „Śląskie kobiety – polskie twierdze", oprac. Joanna Banik, Rybnik 2018, s. 14]

Współredaktorka polskich gazet wydawanych w Opolu, żona kierowników polskich drukarni, administratorka i księgowa redakcji „Nowin Codziennych", właścicielka dwóch polskich księgarni w Opolu działających pod nazwą „Księgarnia Liguda".

Urodziła się w roku 1885, ukończyła najpierw szkołę powszechną, a następnie szkołę handlową. Przez kilka lat pracowała w redakcji „Gazety Opolskiej", po czym wyszła za mąż za Karola Ligudę, kierownika drukarni i wybitnego działacza polskiego. Gdy Karol zginął w 1915 r. na froncie francuskim, Marta wychowywała samotnie dwoje dzieci, Bolka i Bronisławę. W 1919 roku wyszła ponownie za mąż za Antoniego Pawletę, także zasłużonego działacza polskiego, aktywnego zwłaszcza w okresie plebiscytu i w latach następnych, gdy prowadził drukarnię „Nowin". Z drugiego małżeństwa miała Marta sześcioro dzieci, z których wiek dorosły osiągnęły dwie córki, Stefania i Irena. W latach 1933-1937 Pawletowie prowadzili drukarnię polską w Suchym Borze, po czym odstąpili ją Związkowi Polaków w Niemczech. Podczas II wojny światowej męża i dwoje starszych dzieci aresztowano, zaś Martę i pozostałych członków rodziny wysiedlono do Wrocławia. Jej syn Bolesław zginął w 1944 roku, skazany za obrazę Hitlera.

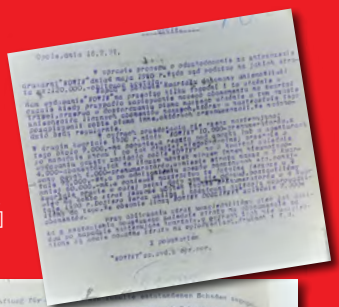

Wyjaśnienie dotyczące oceny wysokości strat poniesionych przez wydawnictwo „Nowiny" podczas napaści w 1920 roku
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3407/5]

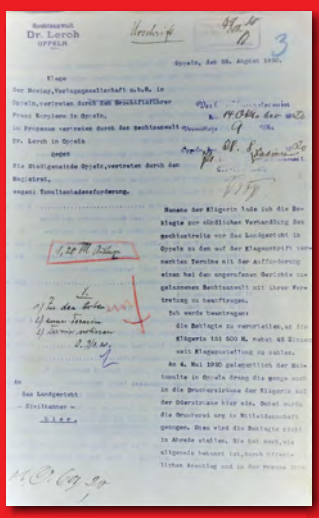

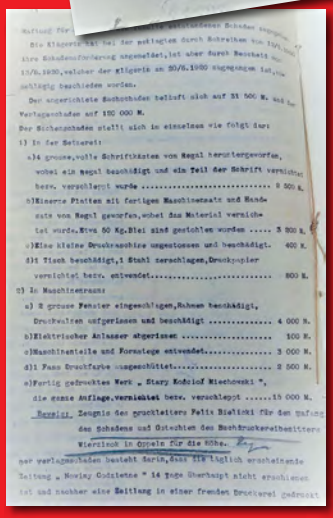

Pismo adwokata występującego w imieniu wydawnictwa „Nowiny" do władz miasta Opola w sprawie napaści i zniszczenia majątku podczas rozruchów ulicznych w 1920 roku
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3407/5]

Strona z zestawienia opisującego akty terroru niemieckiego na Górnym Śląsku„Polak w Niemczech" 1939, nr 6

WYBIERAM

GRUDZICE

Zdjęcie z walnego zebrania harcerzy z 13 marca 1927 r. Na zdjęciu oznaczony nr 3 Jan Adamek
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/217]

Obecna dzielnica Opola do 1975 roku stanowiła odrębną wieś, przynależną do Rzymskokatolickiej Parafii pw. św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Groszowicach.

Kiedy Polska odzyskała niepodległość w 1918 roku, wieś ta nadal pozostała w granicach państwa niemieckiego. Pomimo tego, już w 1919 roku na prośbę mieszkańców zorganizowano w tutejszej szkole kursy języka polskiego oraz naukę religii w języku polskim. Dano także świadectwo polskości podczas plebiscytu w 1921 roku, kiedy to za przyłączeniem Śląska do Polski oddano 422 głosy, a za pozostawieniem w Niemczech – 253. Niestety, nie zmieniło to faktu przyznania tej części ziemi śląskiej Niemcom. Decyzje te nie zgasiły jednak zapału Grudziczan do posiadania własnej polskiej Ojczyzny. Poprzez kultywowanie tradycji i pielęgnowanie mowy ojczystej podtrzymywali oni w swej wsi ducha polskości.

JAN ADAMEK

Jedną z wyróżniających się postaci, biorących czynny udział w budowaniu polskości na Śląsku Opolskim, jest urodzony w Grudzicach dnia 29 grudnia1902 r. Jan Adamek. Pochodzący z niezamożnej rodziny robotniczej, najmłodszy z dzieci Michała Adamka i Franciszki z domu Gnyp, szybko musiał wkroczyć w dorosłe życie. W 1916 roku przedwcześnie skończył szkołę powszechną w Grudzicach, po czym został skierowany do pracy. Jego ojciec, pracujący najpierw na kolei, a następnie podczas I wojny światowej w zakładach wojskowych w Opolu, umarł w 1918 roku. Nastoletni Jan wraz z rodzeństwem swoją pracą zarobkową pomagał w utrzymaniu domu rodzinnego. Mimo to angażował się w akcję plebiscytową oraz brał udział w III powstaniu śląskim jako łącznik. Był aktywnym członkiem harcerstwa w Opolu. Etatowo pracował w biurze Związku Polaków w Niemczech, później Towarzystwa Szkolnego na Śląsk Opolski, prowadząc jednocześnie Powiatową Bibliotekę Polską w Opolu. Od 1936 roku był zatrudniony w Związku Spółdzielni Polskich w Niemczech, najpierw w Opolu, potem we Wrocławiu.

We wrześniu 1939 roku wraz z innymi działaczami na rzecz polskości Jan Adamek został aresztowany przez Gestapo. Osadzono go najpierw w więzieniu w Opolu, a następnie w obozie koncentracyjnym w Buchenwaldzie, w którym spędził cały okres wojny. Latem 1945 roku powrócił do rodzinnych Grudzic, ponownie aktywnie włączając się w odbudowę życia polskiego. Podjął pracę w Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej „Rolnik", a następnie był sekretarzem i na koniec przewodniczącym Gminnej Rady Narodowej w Grudzicach. Ponadto prowadził lokalną filię biblioteki publicznej w Grudzicach. Zawodowo pracował do 1962 roku. Zginął tragicznie w wypadku samochodowym w podopolskich Przyworach dnia 27 lipca 1973 roku.

Jego imieniem nazwano jedną z ulic w Opolu-Grudzicach.

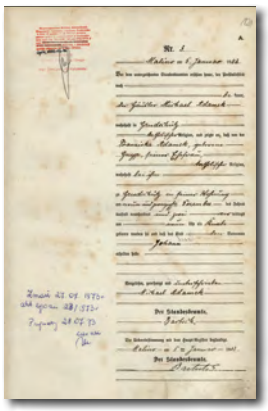

Akt urodzenia Jana Adamka
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1004/14]

Zdjęcie Jana Adamka
[„Kalendarz Opolski", 1974]

Karta personalna dotycząca Jana Adamka z kartoteki Gestapo w Opolu
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/56/53]

Zdjęcie przedstawiające członków harcerzy opolskich. Na zdjęciu oznaczony nr 2 Jan Adamek
[Archiwum Państwowe w Opolu, 45/1/217]

Nekrolog Jana Adamka
[„Trybuna Opolska", 1973, nr 206]

POLSKĘ!

ORGANIZACJE POLSKIE

Kółko oświatowe w Grucicach
urządza
w niedzielę, 1. lutego 1920
na sali p. Lodego
przedstawienie amatorskie.
Odegrane będą dwie piękne sztuki:
Chłopi arystokraci
i Słowiczek.
Początek o godz. 1/2 do 7-mej.
Otwarcie kasy o godz. 1/2 do 6-tej.
Po przedstawieniu tańce!

Zaproszenie na przedstawienia amatorskie w Grudzicach
[„Gazeta Opolska", 1920, nr 24]

W okresie międzywojennym, między innymi z inicjatywy Jana Adamka, w Grudzicach powstały różne organizacje polskie.

31 lipca 1924 r. powołano do życia Towarzystwo Młodzieży Polsko-Katolickiej. Jego prezesem został Franciszek Kornek, zastępcą Karol Stateczny, sekretarzem Jan Adamek, a skarbnikiem Ignacy Strzyż. Po roku działalności Towarzystwo liczyło już ponad 30 członków.

Staraniem tegoż Towarzystwa w 1925 roku założono towarzystwo śpiewu pod nazwą „Jutrzenka", liczące 20 członków, a istniejące do 1932 r. Prezesem tego Towarzystwa został Franciszek Buhl.

W tym czasie powstała również współtworzona przez Adamka świetlica o nazwie „Tovoli" w lokalu Pawła Leluszka.

W 1926 roku założono Polski Klub Sportowy „Bolko", w którym trenowano przede wszystkim piłkę nożną. Klub istniał do 1931 roku.

Ponadto w latach 1925-1939 działała w Grudzicach polska szkoła mniejszościowa. Nauczał w niej Tomasz Labuzga, a jednym z członków komitetu założycielskiego był Jan Adamek. Do szkoły tej uczęszczały jego trzy córki: Zofia, Maria i Irena.

Należy również wspomnieć o utworzonej w 1927 r. w Grudzicach Bibliotece Polskiej, liczącej około 200 woluminów. Bibliotekarzem jej został Piotr Linkert II.

W ramach swojej działalności mniejszość polska organizowała w Grudzicach dodatkowe prywatne kursy języka polskiego dla dzieci i dorosłych. Prowadziła te kursy nauczycielka urodzona w Berlinie, Stefania Momodt. Stworzono także teatr amatorski, który wystawiał różne sztuki w języku polskim, m. in. „Macocha", „Posag w kominie", „Kominiarz i młynarz", „Żyd w beczce" czy „Słowiczek". Dla dzieci organizowano kolonie letnie w Polsce, których konwojentem przez prawie 10 lat był Jan Adamek.

Zdjęcie z przedstawienia teatralnego, które odbyło się w Grudzicach 12 stycznia 1930 r.
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/217]

Relacja z obchodów 13. rocznicy istnienia w Grudzicach Towarzystwa Młodzieży Polsko-Katolickiej, „Młody Polak w Niemczech" 1937, nr 12

Zespół teatru kukiełkowego w Opolu wyprowadził piękną sztuczkę, sprawiając zebranym dzieciom, młodzieży oraz starszemu społeczeństwu wielką radość
Fot. P. Widera, Opole

DZIELNICA I

Grudzice — Obchód 13-letniej rocznicy istnienia Polsko-Katolickiego Tow. Młodzieży

Dnia 4 listopada br. obchodziło Towarzystwo Młodzieży w Grudzicach 13-letnią rocznicę swego istnienia. Uroczystość zagaił prezes towarzystwa p. Adamek, który następnie w krótkim zarysie przedstawił rozwój Towarzystwa Młodzieży w Grudzicach. Za wytrwałą pracę zarządowi i członkom towarzystwa podziękowali i złożyli życzenia, wiceprezes Towarzystwa Młodzieży na Śląsku Op. p. Wawrzynek, dyr. Banku Ludowego w Opolu p. Gadziński i inni. Kilka deklamacyj i wspólny śpiew wywołały wesoły nastrój. Po dłuższym przemówieniu p. dyr. Gadzińskiego odbyła się zabawa towarzyska.

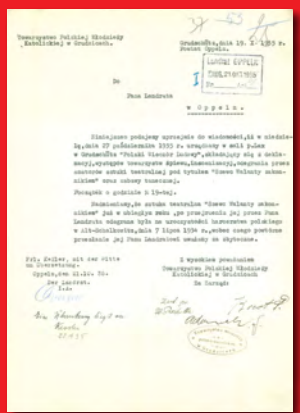

Zawiadomienie skierowane do starosty opolskiego o mającym się odbyć w dniu 27 października 1935 r. „Polskim wieczorze ludowym". Pod pismem między innymi podpis Jana Adamka oraz pieczęć Towarzystwa Młodzieży Polsko-Katolickiej w Grudzicach
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/2/97]

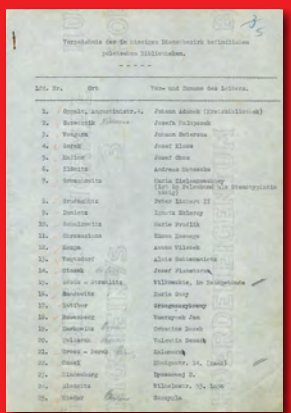

Wykaz bibliotek polskich
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/257]

WYBIERAM

IMIENINY MARSZAŁKA

Józef Piłsudski
[Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/109/47]

Imieniny marszałka Józefa Piłsudskiego, które przypadały na 19 marca, były obchodzone w II Rzeczypospolitej bardzo uroczyście.

Podobno to legioniści podczas I wojny światowej w 1915 roku w Grudzynach (powiat jędrzejowski) zapoczątkowali tradycję obchodzenia imienin Józefa Piłsudskiego. Z biegiem lat uroczystości związane z tym dniem były planowane ze znacznym wyprzedzeniem – przygotowania rozpoczynano już w styczniu, a same imieniny celebrowane były przez dwa dni, 18 i 19 marca. W uroczystościach brali udział nie tylko przedstawiciele władz państwowych i wojska, ale także liczne delegacje, zwłaszcza młodzieży oraz tłumy ludzi.

W związku z przygotowaniem obchodów imienin marszałka Piłsudskiego w województwie śląskim, w Katowicach powołano Komitet Wojewódzki, który składał się z pięciu komisji. Raz w tygodniu odbywało się zebranie Głównego Komitetu Wykonawczego z udziałem przewodniczących wszystkich komisji. Podczas tych zebrań postanowiono między innymi wystawić dnia 18 marca sztuki teatralne w różnych miejscowościach województwa, a także zorganizować w szkołach akademie poświęcone Piłsudskiemu.

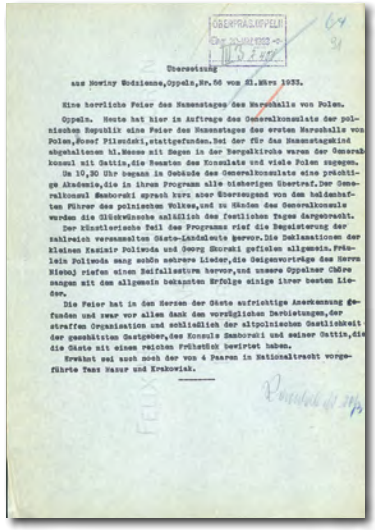

Tłumaczenie artykułu z „Nowin Codziennych" opisującego przebieg uroczystości imienin marszałka w Opolu
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/185]

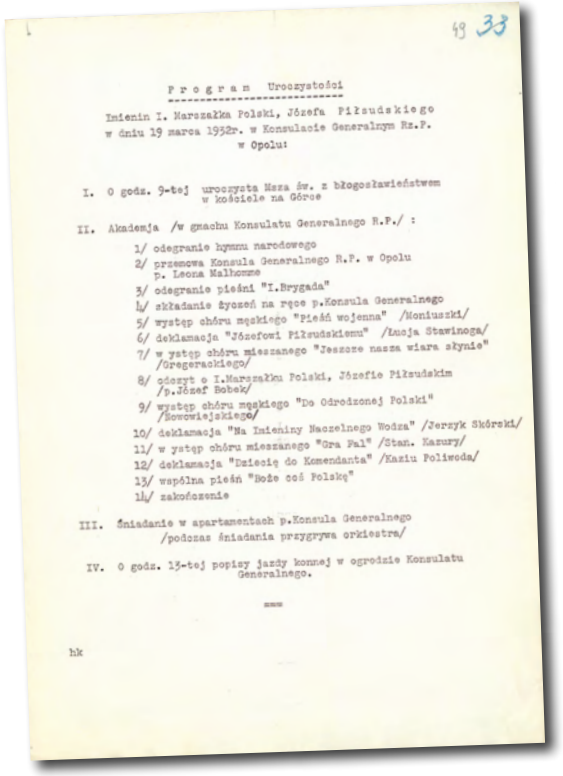

Program Uroczystości

Imienin I. Marszałka Polski, Józefa Piłsudskiego
w dniu 19 marca 1932r. w Konsulacie Generalnym Rz.P.
w Opolu:

I. O godz. 9-tej uroczysta Msza św. z błogosławieństwem w kościele na Górze

II. Akademja /w gmachu Konsulatu Generalnego R.P./ :
1/ odegranie hymnu narodowego
2/ przemowa Konsula Generalnego R.P. w Opolu p. Leona Malkowicza
3/ odegranie pieśni "I.Brygada"
4/ składanie życzeń na ręce p.Konsula Generalnego
5/ występ chóru męskiego "Pieśń wojenna" /Moniuszki/
6/ deklamacja "Józefowi Piłsudskiemu" /Lucja Stawinoga/
7/ występ chóru mieszanego "Jeszcze nasza wiara słynie" /Gregerackiego/
8/ odczyt o I.Marszałku Polski, Józefie Piłsudskim /p.Józef Bobek/
9/ występ chóru męskiego "Do Odrodzonej Polski" /Sowowiejskiego/
10/ deklamacja "Na Imieniny Naczelnego Wodza" /Jerzyk Skórski/
11/ występ chóru mieszanego "Gra Pal" /Stan. Kazury/
12/ deklamacja "Dziecię do Komendanta" /Kaziu Poliwoda/
13/ wspólna pieśń "Boże coś Polskę"
14/ zakończenie

III. Śniadanie w apartamentach p.Konsula Generalnego /podczas śniadania przygrywa orkiestra/

IV. O godz. 13-tej popisy jazdy konnej w ogrodzie Konsulatu Generalnego.

hk

Program uroczystości imienin marszałka J. Piłsudskiego
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/185]

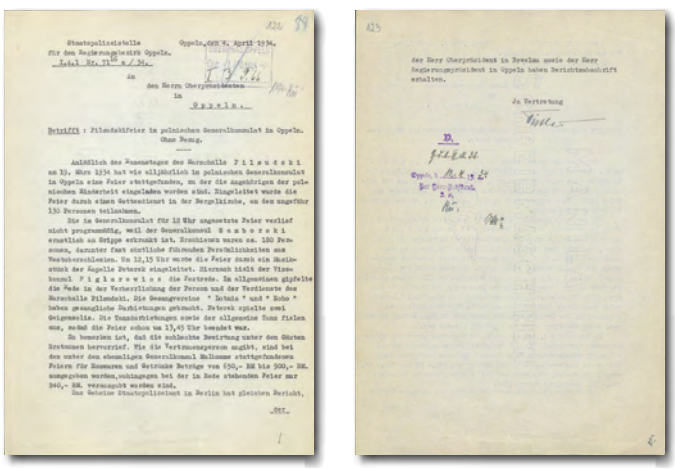

Pismo w sprawie obchodów imienin marszałka w polskim Konsulacie Generalnym w Opolu
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/185]

POLSKĘ!

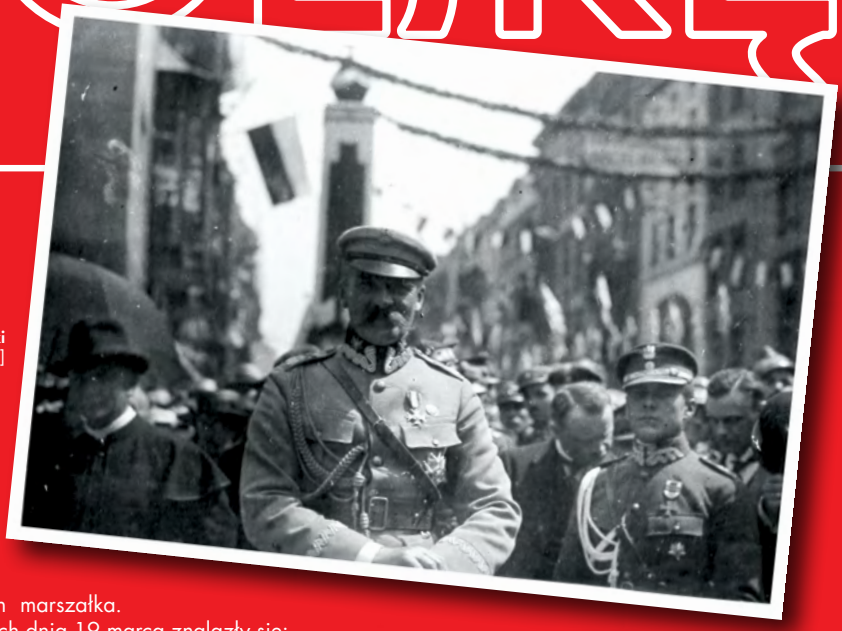

Józef Piłsudski
[Archiwum Akt Nowych, sygn. 2/109/95]

Również w Opolu z dużym zapałem przygotowywano się do uroczystości imienin marszałka. W 1932 r. w programie imprez organizowanych dnia 19 marca znalazły się:

I. O godz. 9:00 uroczysta Msza św. z błogosławieństwem w kościele na Górce

II. Akademia w gmachu Konsulatu Generalnego Rzeczpospolitej:

1. **Odegranie hymnu narodowego**
2. **Przemowa Konsula Generalnego R.P. w Opolu p. Leona Malhomme'a**
3. **Odegranie pieśni „I Brygada"**
4. **Składanie życzeń na ręce p. Konsula Generalnego**
5. **Występ chóru męskiego „Pieśń wojenna" (Moniuszki)**
6. **Deklamacja „Józefowi Piłsudskiemu" (Łucja Stawinoga)**
7. **Występ chóru mieszanego „Jeszcze nasza wiara słynie" (Gregerackiego)**
8. **Odczyt o I Marszałku Polski Józefie Piłsudskim (p. Józef Bobek)**
9. **Występ chóru męskiego „Do Odrodzonej Polski" (Nowowiejskiego)**
10. **Deklamacja „Na Imieniny Naczelnego Wodza" (Jerzyk Skórski)**
11. **Występ Chóru mieszanego „Gra Fal" (S. Kazury)**
12. **Deklamacja „Dziecię do Komendanta" (Kaziu Poliwoda)**
13. **Wspólna pieśń „Boże coś Polskę"**
14. **Zakończenie**

III. Śniadanie w apartamentach p. Konsula Generalnego (podczas śniadania przygrywa orkiestra)

IV. O godz. 13.00 popisy jazdy konnej w ogrodzie Konsulatu Generalnego.

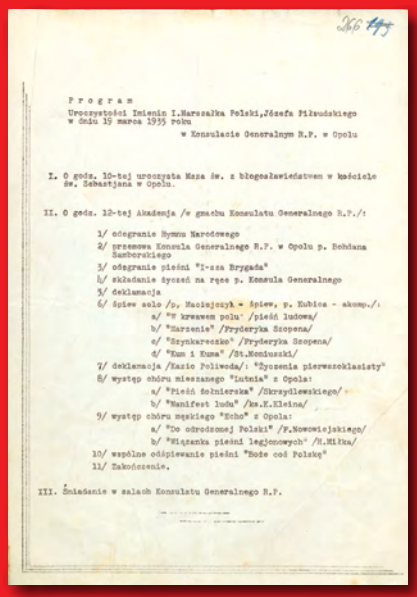

Program
Uroczystości Imienin I.Marszałka Polski,Józefa Piłsudskiego
w dniu 19 marca 1935 roku
w Konsulacie Generalnym R.P. w Opolu

I. O godz. 10-tej uroczysta Msza św. z błogosławieństwem w kościele św. Sebastjana w Opolu.

II. O godz. 12-tej Akademja /w gmachu Konsulatu Generalnego R.P./:

1/ odegranie Hymnu Narodowego
2/ przemowa Konsula Generalnego R.P. w Opolu p. Bohdana Samborskiego
3/ odegranie pieśni "I-sza Brygada"
4/ składanie życzeń na ręce p. Konsula Generalnego
5/ deklamacja
6/ śpiew sala /p. Maciejczyk - śpiew, p. Kubica - akomp./:
a/ "U krwawem polu" /pieśń ludowa/
b/ "Marsenie" /Fryderyka Szopena/
c/ "Szynkareczka" /Fryderyka Szopena/
d/ "Kum i Kuna" /St.Moniuszki/
7/ deklamacja /Kazio Poliwoda/: "Życzenia pierwszoklasisty"
8/ występ chóru mieszanego "Lutnia" z Opola:
a/ "Pieśń żołnierska" /Skrzydlewskiego/
b/ "Manifest ludu" /ks.K.Kleina/
9/ występ chóru męskiego "Echo" z Opola:
a/ "Do odrodzonej Polski" /F.Nowowiejskiego/
b/ "Wiązanka pieśni legjonowych" /H.Mika/
10/ wspólne odśpiewanie pieśni "Boże coś Polskę"
11/ Zakończenie.

III. Śniadanie w salach Konsulatu Generalnego R.P.

Program uroczystości imienin marszałka w Konsulacie Generalnym Rzeczpospolitej Polskiej w Opolu
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/181]

Pomimo śmierci Józefa Piłsudskiego 12 maja 1935 roku, jego imieniny obchodzono aż do 1939 roku, co było dowodem czci i szacunku, jakimi darzono marszałka.

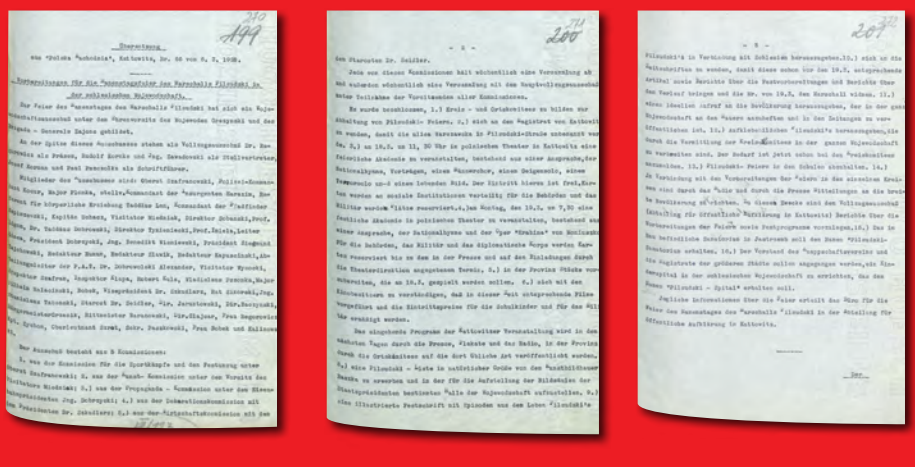

Tłumaczenie artykułu z „Polski Zachodniej" dotyczącego przygotowań do obchodów imienin marszałka na Śląsku
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/180]

WYBIERAM

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŹLE.

HARCERZE W OPOLU

Reklama miesięcznika „Skaut”
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/217]

Wizyta angielskich harcerzy w Opolu
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/217]

Henryk Okos, członek opolskiej organizacji harcerskiej
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/217]

Pieczęć Zarządu Głównego Związku Polaków Niemczech
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1191/2135]

Pierwsze organizacje skupiające członków ruchu harcerskiego na Górnym Śląsku powstały w 1920 roku. Inicjatorami byli instruktorzy przysłani z Warszawy, Lwowa i Łodzi. Idea harcerska bardzo szybko rozprzestrzeniła się na terenie Śląska, gdyż w pierwszym roku działalności harcerstwo polskie na tym terenie liczyło około 4600 członków. Wydawano pisemko „Harcerz”, organizowano kursy harcerskie oraz liczne wycieczki. Z inicjatywy Dzielnicy I Związku Polaków w Niemczech w 1924 roku powołano Związek Harcerzy Polskich w prowincji Górny Śląsk. W skład zarządu ZHP weszli: jako prezes – dyrektor polskiego banku ludowego Leon Powolny z Opola, jako ławnicy – Stefan Szczepaniak (kierownik Dzielnicy I Związku Polaków w Niemczech) oraz Alojzy Wolny z Zabrza. Pierwsze walne zebranie ZHP odbyło się 28 września 1924 roku. W tym samym roku utworzona została Drużyna Harcerska im. Bronisława Koraszewskiego w Opolu. Pierwszym drużynowym został Ignacy Weber-Kuźniewski z Wójtowej Wsi. Opolska drużyna harcerska nie była liczna, gdyż wg raportów policyjnych z lat 1926-1928 liczyła 10-19 harcerzy, z czego 8 mieszkało w Opolu, a pozostali w Groszowicach, Grudzicach, Kępie, Malinie i Szczepanowicach. Wśród najbardziej aktywnych członków wymienia się Jana Adamka z Grudzic, Henryka Okosa z Maliny, Antoniego Wilczka z Kępy, Leona Powolnego i Alojzego Smolkę z Opola. Już w 1932 roku w opolskiej drużynie było 26 harcerzy. Drużyna harcerska z Opola należała do najaktywniejszych na Śląsku. Organizowano wycieczki piesze i rowerowe, imprezy sportowe, przedstawienia teatralne oraz jasełka. Harcerze brali udział w polskich imprezach organizowanych na terenie powiatu opolskiego, aktywizując tym samym środowisko lokalne.

6 stycznia 1931 roku w sali „Rolnika” w Opolu odbyła się uroczystość wręczenia drużynie sztandaru. W trakcie uroczystości nastąpiło poświęcenie sztandaru, przyjęto przysięgi nowych harcerzy oraz odśpiewano polski hymn i „Rotę”.

W myśl statutu Związku Harcerzy Polskich opolska drużyna zaangażowana była w działalność wychowawczą wśród młodzieży polskiej w mieście i pobliskich wsiach. Realizowano główne założenia statutowe, czyli krzewienie miłości do Polski oraz poczucia więzi z narodem.

Edmund Osmańczyk wspominał, że „drużyna wychowała ludzi odważnych, szlachetnych i prawych, którzy do września 1939 r. stawiali czoło germanizatorskim zakusom miejskich władz i hitleryzmowi. W czasie drugiej wojny światowej za wierność Polsce zginęli w obozach koncentracyjnych harcerze opolscy: Jan Dobis i Józef Kansy, natomiast Leon Powolny został ścięty w więzieniu Brandenburg”.

Wycieczka opolskiej drużyny harcerskiej do Krakowa w 1926 roku
1. Antoni Bartylla, 2. Alfons Sdzuj, 3. Ignac Rudzki, 4. Jan Wawrzynek, 5. Józef Warzecha, 6. Franciszek Buhl, 7. Stefan Cyris, 8. Józef Golec, 9. Paweł Baron, 10. Józef Szczeponek
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/217]

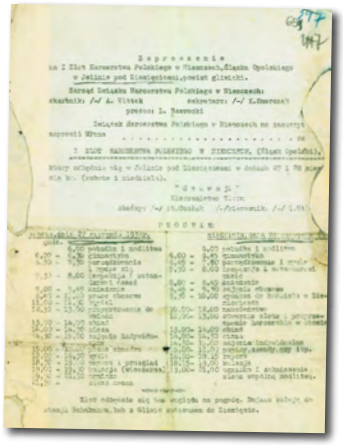

Zaproszenie do Jeliny na I Zlot Związku Harcerstwa Polskiego w Niemczech
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/218]

POLSKĘ!

HELENA LEHR

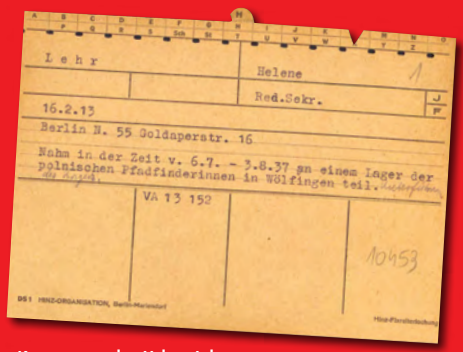

Karta personalna Heleny Lehr sporządzona przez opolskie Gestapo
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/56/10453]

Pieczęć Naczelnictwa Związku Harcerstwa Polskiego w Niemczech
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1191/2135]

Istotną rolę w szeregach opolskiej drużyny harcerskiej odegrała Helena Lehr. Już w wieku 15 lat wstąpiła w szeregi berlińskiej drużyny, a w 1936 roku została drużynową I Żeńskiej Drużyny Harcerskiej w Berlinie. W kolejnych latach objęła stanowisko zastępcy kierownika Wydziału Zuchów w Naczelnictwie ZHP w Niemczech z siedzibą w Opolu. Organizowała wycieczki i kolonie wypoczynkowe dla polskich dzieci w Niemczech. Prowadziła tajne nauczanie języka polskiego. Ponadto wraz z Edmundem Osmańczykiem pracowała w prasie młodzieżowej Związku Polaków w Niemczech. Jako Druhna Hania odpowiadała na listy czytelniczek. W 1939 roku została uwięziona w obozie koncentracyjnym dla kobiet w Ravensbrück. Po zakończeniu wojny podjęła pracę jako redaktorka Zachodniej Agencji Prasowej i Redakcji Programów Polskiego Radia. Opracowując historię Związku Polaków w Niemczech współpracowała także z Opolskim Towarzystwem Kulturalno-Oświatowym i Instytutem Śląskim. Ponadto prowadziła w swoim domu archiwum Związku, które po jej śmierci zostało przekazane do zbiorów opolskiej biblioteki uniwersyteckiej. Helena Lehr zmarła w 1998 roku. Została pochowana na Powązkach Wojskowych.

Wizyta angielskich harcerzy w Opolu
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/217]

Spotkanie członków opolskiej drużyny harcerskiej:
1. Henryk Okos, 2. Teofil Wilczek, 3. Lyrek, 4. Pawletta, 5. Paweł Piechota, 6. Alojzy Smolka, 7. Antoni Wilczek, 8. Kwoczek
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/217]

Spotkanie harcerzy w Gliwicach
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/218]

Odpowiedzi druhny Hani, „Młody Polak w Niemczech", 1935, nr 10

Odpowiedzi druhny Hani, „Młody Polak w Niemczech", 1934, nr 10

Nagłówek czasopisma „Harcerz Polski w Niemczech"
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/217]

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŹLE.

WYBIERAM

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MACIE ŹLE.

TEATR POLSKI

Drzwi autokaru teatralnego. Na karoserii widoczne swastyki
[Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-K-9675-10]

Artyści zespołu operowego Teatru Polskiego (Miejskiego) w Katowicach pobici przez niemieckich bojówkarzy podczas występów w Opolu – poraniona baletnica Maria Maleszkówna
[Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-K-9675-8]

Polskie przedstawienia teatralne w Opolu zainicjował Bronisław Koraszewski, redaktor „Gazety Opolskiej", działacz społeczny, organizator ruchu gospodarczego i kulturalnego na ziemi opolskiej. Występy te miały swoją wymowę polityczną, ponieważ granie utworów scenicznych w języku polskim było w owym czasie demonstracją patriotyczną. Przedstawienia wykorzystywane były też przez polskich działaczy do wygłaszania przemówień i organizowania manifestacji, gdyż uzyskanie pozwolenia na inne zebrania było bardzo trudne.

Ważnym ośrodkiem życia kulturalnego Polaków na Śląsku była raciborska „Strzecha". W niej skupiali się wszyscy, którzy pragnęli kultywowania polskiego słowa, pieśni ludowej czy też poezji Mickiewicza, Słowackiego i Konopnickiej. Na każde polskie przedstawienie do „Strzechy" przyjeżdżały setki ludzi z Raciborza i okolic.

Oprócz zespołów amatorskich występowały na ziemi opolskiej także zespoły zawodowe, m.in. polski teatr z Poznania, który w Opolu w dniach 15 i 16 kwietnia 1920 r. dał dwa przedstawienia – „Męża z grzeczności" i „Zemstę". W tym samym roku przybył również do Opola zespół artystyczny z Warszawy ze sztuką Aleksandra Fredry „Damy i huzary". Przedstawienia te były niejednokrotnie zakłócane przez niemieckie bojówki.

Do najbardziej bulwersujących wydarzeń doszło w kwietniu 1929 r. Najpierw usiłowano przerwać przedstawienie „Halki" w opolskim ratuszu wystawione przez teatr katowicki, rzucając w sali cuchnące bomby. Gdy artyści z trudem dokończyli przedstawienie, zostali brutalnie pobici podczas opuszczania budynku i całej drogi na dworzec, którą musieli odbyć pieszo. W sumie poszkodowanych zostało 50 z 85-osobowego zespołu artystów katowickiego teatru. Parę tygodni później przed sądem opolskim odbył się proces, w którym jednym z obrońców oskarżonych był Hans Frank.

Po wypadkach kwietniowych 1929 r. teatr niemiecki przeniósł swą siedzibę do prywatnej sali Hotelu Form's, a sala teatralna w ratuszu została na podstawie orzeczenia komisji budowlanej zamknięta. Dlatego też, aby umożliwić polskiej ludności Opola oglądanie przedstawień teatru katowickiego, organizowano je w pobliskich Gosławicach, Groszowicach i Siołkowicach. Artystom jednak zawsze towarzyszyła policja.

Sala Hotelu Form'a, Opole
Form's Saal, Oppeln
Pan Jowialski
Arcywesoła komedia w 4 aktach (5 odsłonach) Aleks. hr. Fredry
CENY MIEJSC: od 0,40 do 1,50 Mk.
Preise der Plätze: von 0,40 bis 1,50 Mk.
Bilety wcześniej nabyć można:
Karten im Vorverkauf:
Związek Polaków w Niemczech T. z., Dzielnica I.

Plakat teatralny
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/22/96]

Sala Hotelu Form'a, Opole
Form's Saal, Oppeln
Krawiec w zamku
Komedia muzyczna w 3 aktach P. Armont'a i Leop. Marchand'a
CENY MIEJSC: od 0.40 do 1.50 Mk.
Preise der Plätze: von 0.40 bis 1.50 Mk.
Bilety wcześniej nabyć można:
Karten im Vorverkauf:
Związek Polaków w Niemczech T. z., Dzielnica I.

Plakat teatralny
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/22/96]

Sala Hotelu Form'a, Opole
Form's Saal, Oppeln
Ojciec Nikoluzos
Komedia w czterech aktach Spyrosa Melasa
CENY MIEJSC: od 0,40 do 1,50 Mk.
Preise der Plätze: von 0,40 bis 1,50 Mk.
Bilety wcześniej nabyć można:
Karten im Vorverkauf:
Związek Polaków w Niemczech T. z., Dzielnica I.

Plakat teatralny
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/22/96]

Notatka prasowa na temat pobicia polskich aktorów opublikowana w czasopiśmie „Zdrój" z 1929 r.

ZDRÓJ Str. 313

Ratusz w Opolu.

W ratuszu tym, jak wiadomo, została w dniu 28 kwietnia br. odegrana polska opera „Halka" przez artystów polskich z Katowic. Dzień ten pamiętny jest pobiciem zarówno artystów jak i widzów przez nacjonalistyczne bojówki niemieckie. W sprawie powyższej toczy się szereg procesów, główna rozprawa została wyznaczona na 7 X. br. Równocześnie Rada Ligi Narodów zajęła jest rozważaniem skargi złożonej w związku z tą sprawą przez Z. P. w N. w Opolu.

POLSKĘ!

TEATR KUKIEŁKOWY ALOJZEGO SMOLKI

Przedstawienie „Cztery mile za piec" Marii Kownackiej, wystawione przez Alojzego Smolkę w 1937 r.
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/451/81]

Karta sporządzona przez opolskie Gestapo, dotycząca opolskiego teatru kukiełkowego
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/56/13039]

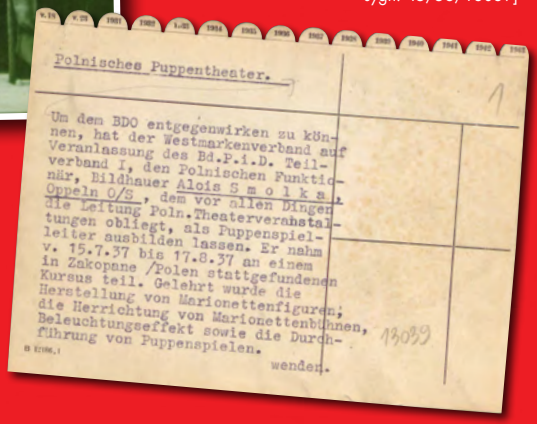

Polnisches Puppentheater.

Um dem BDO entgegenwirken zu können, hat der Westmarkenverband auf Veranlassung des Bd.P.i.D. Teilverband I, den Polnischen Funktionär, Bildhauer Alois S m o l k a, Oppeln O/S, dem vor allen Dingen die Leitung Poln.Theaterveranstaltungen obliegt, als Puppenspielleiter ausbilden lassen. Er nahm v. 15.7.37 bis 17.8.37 an einem in Zakopane /Polen stattgefundenen Kursus teil. Gelehrt wurde die Herstellung von Marionettenfiguren; die Herrichtung von Marionettenbühnen, Beleuchtungseffekt sowie die Durchführung von Puppenspielen.

wenden.

13039

W takiej atmosferze rozwijało się życie kulturalne na Śląsku Opolskim. Mimo niesprzyjających warunków rozpoczął działalność polski zespół kukiełkowy założony przez Alojzego Smolkę. Na inaugurację 14 października 1937 w Domu Polskim w Opolu wystawiono w jego reżyserii „Cztery mile za piec" Marii Kownackiej. Smolka kierował teatrem, a także był reżyserem i autorem scenografii przedstawień: „O Kasi, co gąski zgubiła", „O szewczyku, królewiczu i smoku", „Historia cała o niebieskich migdałach", „O Jasiu Brudasiu", „O Sewerysiu, który się uczył tabliczki mnożenia". Artyści występowali w Opolu oraz w wielu miejscowościach powiatu prudnickiego, gliwickiego i strzeleckiego, a nawet we Wrocławiu; grali w salach wypożyczanych od Niemców, w polskich szkołach prywatnych oraz w mieszkaniach. Wszędzie przyjmowani byli entuzjastycznie. Małe kukiełki nie tylko budziły zaciekawienie i podziw, ale przede wszystkim uczyły polskiej mowy. Zespół kukiełkowy wykorzystywał głównie utwory rodzimych, ludowych poetów śląskich, które odznaczały się ogromnymi walorami patriotycznymi.

W skład zespołu w 1938 r. wchodzili m.in.: Alojzy Smolka – twórca i kierownik zespołu, Kazimierski – dyrygent zespołu, Władysława Leksza z domu Mikołajczak, Antoni Leksza, Zofia Hajduk z domu Poliwoda, Artur Gadziński, Dorota Dłubacz, Benedykt Skorupa, Anna Gadzińska z domu Augustyn.

Ostatni spektakl opolscy artyści wystawili w lipcu 1939 dla uczestników polskiego obozu harcerskiego pod Wiedniem. Dalszym planom teatru – wyjazdom w głąb Rzeszy – przeszkodziła wojna. Cały zespół teatralny trafił do obozów koncentracyjnych.

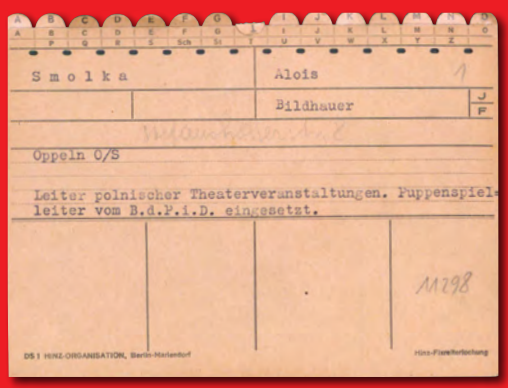

Smolka | Alois

Bildhauer

Oppeln O/S

Leiter polnischer Theaterveranstaltungen. Puppenspielleiter vom B.d.P.i.D. eingesetzt.

11298

Karta personalna sporządzona przez opolskie Gestapo, dotycząca Alojzego Smolki
[Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/56/11298]

WYBIERAM POLSKĘ!

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŹLE.

MATERIAŁY EDUKACYJNE WYDANE Z OKAZJI 100-LECIA ZWIĄZKU POLAKÓW W NIEMCZECH

SCENARIUSZ 1

„Jesteśmy Polakami" Związek Polaków w Niemczech – jego działalność i znaczenie dla mniejszości polskiej przed II wojną światową

Czas trwania – 45 minut

Lekcja dedykowana dla uczniów klas 7-8 oraz uczniów szkół średnich. Proponowana jako element nauczania regionalnego lub w ramach zajęć Wiedzy o społeczeństwie jako rozszerzenie lekcji o prawach mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce.

Cele:

Po lekcji uczeń:
- zna różne formy działalności mniejszości polskiej w części Śląska pozostałej w granicach Niemiec w okresie do 1939 r.,
- zna podstawowe fakty z działalności Związku Polaków w Niemczech: data powstania, dzielnice, prezesi, znak Rodła,
- identyfikuje postaci historyczne: Jana Osmańczyka, Heleny Lehr, Janiny Kłopockiej, Kazimierza Malczewskiego, Arki Bożka,
- potrafi ocenić znaczenie Związku dla zabezpieczenia praw mniejszości polskiej w Niemczech,
- potrafi analizować źródła historyczne,
- potrafi wymienić dzisiaj funkcjonujące organizacje mniejszościowe na Śląsku Opolskim,
- prezentuje postawę tolerancji w odniesieniu do osób innej narodowości.

Środki dydaktyczne: katalog oraz teksty i źródła archiwalne zamieszczone w karcie pracy

Metody nauczania: wykład, rozmowa nauczająca, praca pod kierunkiem, dyskusja

Ogniwo lekcji	Objaśnienia
Rekapitulacja wtórna	Nauczyciel przeprowadza z uczniami pogadankę na temat skutków I wojny światowej i odzyskania przez Polskę niepodległości. W odniesieniu do państwa polskiego omawia utworzenie nowych granic i obszarów plebiscytowych.
Ogniwo wiążące	Nauczyciel podsumowuje wypowiedzi uczniów, przedstawia sytuację mniejszości polskiej i niemieckiej na Górnym Śląsku – byłym obszarze plebiscytowym po wprowadzeniu Konwencji Genewskiej. Zaznacza, że to nowoczesne rozwiązanie dotyczyło wyłącznie byłego obszaru plebiscytowego.
Opracowanie nowego materiału	Uwzględniając specyfikę zespołu nauczyciel może wybierać karty pracy i modyfikować założenia scenariusza. Nauczyciel przedstawia statystykę opartą na spisie ludności z 1910 roku przeprowadzoną w Niemczech. „Polacy w Niemczech są największym skupiskiem polskim nie tylko w krajach przygranicznych Rzeczypospolitej Polskiej, ale i w całej Europie. Do 1939 r. stanowili też największą grupę narodową w Rzeszy. Liczba Polaków w Niemczech wg spisu z 1910 roku na podstawie danych Niemieckiego Urzędu Statystycznego, obliczonych w roku 1923 dla terenów pozostałych przy Rzeszy, wynosi 1517 tys. osób" (Leksykon Polactwa w Niemczech, Warszawa 1973, s. 603). Nauczyciel rozdaje kartę pracy nr 1 do pracy indywidualnej. Uczniowie powinni wymienić: określenie praw języka polskiego w szkołach i urzędach, reprezentację Polaków w sejmie, utrzymanie łączności między Polakami. Następnie nauczyciel rozdaje uczniom kartę pracy nr 2, zawierającą tekst dotyczący powołania Związku i jego organizacji. Uczniowie wypełniają tabelę, określając zakres terytorialny i siedzibę każdej dzielnicy Związku. Następnie podają nazwiska prezesów i wiceprezesów Związku oraz nazwiska autorów znaku Rodła, będącego symbolem Związku. Wyjaśniają również, co odzwierciedla znak Rodła i skąd wzięła się jego nazwa. Nauczyciel rozdaje uczniom kartę pracy nr 3 zawierającą Statut Związku Polaków w Niemczech. Uczniowie mają za zadanie przeanalizować Statut i wypisać z niego organy stanowiące kierownictwo Związku (Walne Zebranie, Rada Naczelna, Zarząd Wykonawczy). Zadaje też uczniom jedno z pytań otwartych wymagających wyjaśnienia i oceny. Nauczyciel dzieli klasę na 4-osobowe zespoły. Każda z grup otrzymuje kartę pracy nr 4 z fragmentem tekstu dotyczącym I Kongresu Polaków w Niemczech. Zadaniem uczniów jest odnalezienie na podstawie dostępnych źródeł (katalog, Internet) „5 Prawd Polaków". Następnie zespoły formułują tekst zaproszenia/wezwania do stawienia się na Kongresie, który przedstawiają na forum klasy. Nauczyciel mówi o bardzo ważnym aspekcie Związku, jakim była działalność wydawnicza. Rozdaje uczniom kartę pracy nr 5, zawierającą informacje o gazetach polskich wydawanych przez Związek. Zadaniem uczniów jest wymienienie ich tytułów. Nauczyciel informuje uczniów o różnych aspektach działalności Związku: kulturalnej, gospodarczej i politycznej. Rozdaje uczniom kartę pracy nr 6, na której uczniowie starają się podać przykłady poszczególnej działalności związkowej. Nauczyciel podkreśla trudną sytuację, jaka panowała w czasach działalności Związku: rozwój nazizmu, szykany i ataki na członków Związku. Rozdaje uczniom kartę pracy nr 7 zawierającą Kartę personalną sporządzoną przez opolskie Gestapo, dotyczącą uczestniczki I Kongresu Polaków w Niemczech w Berlinie. Uczniowie zapoznają się z materiałem źródłowym i próbują ją odczytać wypełniając podstawowe dane: imię i nazwisko oraz datę i miejsce urodzenia osoby, dla której sporządzono kartę. Uczniowie dokonują oceny sytuacji Polaków w państwie niemieckim po dojściu do władzy Adolfa Hitlera. Nauczyciel podsumowuje działalność Związku Polaków w Niemczech. Kolejne zadanie opiera na dyskusji, w której uczniowie wypowiadają się o potrzebie powstania organizacji mniejszościowych. Na podstawie informacji o działalności Związku Polaków w Niemczech przed 1939 r. oraz wiedzy o współcześnie działających organizacjach mniejszościowych uczniowie podzieleni na 4-osobowe zespoły formułują argumenty za i przeciw powstawaniu tym podobnych instytucji/związków/stowarzyszeń.
Rekapitulacja pierwotna	Nauczyciel zadaje pytania: Jakie interesy mniejszości polskiej na Śląsku gwarantowała działalność Związku Polaków w Niemczech? Jakie formy działalności Związku poznaliście na lekcji? Czy dostrzegacie podobieństwa w funkcjonowaniu Związku przed 1939 r. i obecnie działających organizacjach mniejszościowych?

Rok XXVI. Berlin, sobota — niedziela 9 i 10 grudnia 1922 Nr. 63

DZIENNIK BERLIŃSKI

wychodzi codziennie

Przedpłata wynosi: Na poczcie miesięcznie z odnoszeniem do domu 130 mk. W ekspedycji 110 mk., w agencjach 145 mk. miesięcznie. Wysyłka pod opaską miesięcznie 250 mk. Zagranicą 600 mk.

Adresować należy: **Dziennik Berliński, Berlin S. 14, Neue Jakobstrasse 6.**

Cena ogłoszeń: Wiersz jednołamowy petytowy 40 mk. Reklamy lub ogłoszenia w dziale redakcyjnym wiersz dwułamowy petytowy 80 mk., dla Towarzystw 50 mk. Rękopisów redakcja nie zwraca. Cena egzemplarza pojedyn. 15 mk., w redakcji 10 mk

Telefon: Moritzplatz 1842.

Pocztowe konto czekowe: Berlin NW 7, nr. 4203.

Rodacy!

My, którzy pozostaliśmy w Niemczech, jako obywatele Państwa niemieckiego, złączyć się musimy do wspólnej pracy, jeżeli nie chcemy utracić wiary ojczystej, naszego języka polskiego, naszej kultury rodzimej.

Konstytucja niemiecka zapewnia równouprawnienie mniejszościom narodowym, ale ogólnikowe to zapewnienie nie dało nam nic dotychczas.

Dopóki nie będzie szczegółowych rozporządzeń, któreby dokładnie określały prawa języka polskiego w szkole i urzędach i wogóle we wszystkich dziedzinach naszego życia, nic nie osiągniemy.

Trzeba, żeby rząd przyznał nam prawa mniejszości narodowych, takie, jakie już przyznano mniejszości niemieckiej w Polsce. Wtenczas dopiero będziemy mogli żyć szczęśliwie i spokojnie. Ażeby takie prawa uzyskać, ażeby módz przeprowadzić akcję wyborczą, któraby nam dała posłów naszych, dla obrony naszych interesów w Sejmie i Parlamencie, żeby utrzymać łączność między rozrzuconymi po całym Państwie niemieckiem rodakami dla wspólnego pożytku, dlatego tworzymy

Związek Polaków w Niemczech.

Biuro centralne tego Związku będzie w Berlinie, aby mogło bezpośrednio zbliżyć się do naczelnych władz niemieckich, przedstawiać im nasze skargi i żądania w imieniu wszystkich Polaków Rzeszy niemieckiej.

Praca to wielka i trudna, ale przy dobrej woli wszelkie trudności pokonać można. Jeżelibyśmy nie znaleźli między sobą ludzi dobrej woli dla przeprowadzenia naszych zamiarów i potrzebnych na ten cel funduszy, to wstydzić byśmy się musieli, że jesteśmy polakami.

Na żadną pomoc poza nami oglądać się nie będziemy, bo jeżeli sami sobie nie pomożemy, nikt nam dopomódz nie może. Jeżeli złączymy nasze wole i siły do wspólnej pracy, wszystko osiągniemy a dzieci i wnuki nasze błogosławić nas będą za to, żeśmy dla nich stworzyli dobre, szczęśliwe warunki życia.

Miłość wzajemna może tylko świat od zagłady wybawić. Kochajmy się więc jak bracia i wspierajmy się wzajemnie. Nie traćmy wiary w nasze siły i lepszą przyszłość dla nas.

Wypełniajmy wszystkie nasze obowiązki, wobec siebie samych i wobec Państwa, w którem żyjemy a z pomocą Bożą uzyskamy wszystko czego pragniemy.

Tak nam dopomóż Bóg!

Hr. Stan. Sierakowski, przewodniczący.

Rada Naczelna:

Ambr. Pordzik, Zabrze. St. Wilkowski, Wielkie Strzelce. M. Szynaka. Berlin, St. Kunca, Bochum. Wł. Wesołowski, Bochum. Ks. Osiński, Butryny. Jan Baczewski, Olsztyn.

Statut Związku Polaków w Niemczech.

I. Nazwa siedziba i cel.

§ 1.

„Związek Polaków w Niemczech" jest zrzeszeniem wszystkich polaków zamieszkałych w Niemczech i ma swą siedzibę w Berlinie. Związek Polaków w Niemczech ma na celu zdobycie dla ludności polskiej w Niemczech pełnych praw mniejszości narodowych i obronę jej interesów ogólnych we wszystkich dziedzinach życia społecznego jak również szczególnych spraw swych członków.

II. Członkowie.

§ 2.

Członkiem Związku Polaków w Niemczech może zostać każdy polak lub polka o nieposzlakowanej przeszłości narodowej, liczący najmniej lat 18 i będący obywatelem państwa niemieckiego.

§ 3.

O przyjęciu członka decydują wyłącznie Związki dzielnicowe. Wystąpić może członek każdego czasu na mocy pisemnego oświadczenia.

§ 4.

Związki Dzielnicowe mają prawo wykluczyć bez podania powodów każdego członka, który przeciwdziała interesom organizacji. Wykluczonym przysługuje prawo apelacji do Rady Naczelnej i to w przeciągu miesiąca od czasu uwiadomienia go o wykluczeniu. Członkowie, którzy wystąpili, lub zostali wykluczeni, tracą wszelkie prawa do Związku i winni zwrócić legitymacje i odznaki organizacyjne.

§ 5.

Każdy członek otrzymuje w biurze Dzielnicowym legitymację za opłatą rocznej składki. Wysokość rocznych składek do Związku Polaków w Niemczech ustala Rada Naczelna w porozumieniu z danym Związkiem Dzielnicowym.

III. Organizacja.

§ 6.

Związek Polaków w Niemczech dzieli się na Związki Dzielnicowe które na podstawie statutu „Z. P. w N." i uchwał Rady Naczelnej organizują i rządzą się samodzielnie. Okręg działalności Związków Dzielnicowych określa Rada Naczelna.

§ 7.

Kierownictwo Związku spoczywa w ręku:
a) Walnego Zebrania,
b) Rady Naczelnej,
c) Zarządu Wykonawczego.

§ 8.

Walne Zebranie składa się z delegatów Związków Dzielnicowych tymczasowo po pięciu z każdej dzielnicy. Walne Zebranie, jako najwyższa instancja „Z. P. w N." wybiera Radę Naczelną, prezesa i jego zastępcę, przyjmuje sprawozdanie Rady Naczelnej i udziela jej absolutorjum, decyduje o działalności społecznej i politycznej Związku.

§ 9.

Prezes Związku względnie jego zastępca, zwołuje w miarę potrzeby Walne Zebranie sam lub na żądanie delegatów jednej dzielnicy, conajmniej raz do roku i przewodniczy obradom. Zaproszenia na Walne Zebranie winny być wysłane wraz z podaniem porządku obrad na miesiąc przed zebraniem do biur Związków Dzielnicowych. Wnioski dodatkowe do porządku obrad muszą być nadesłane do biura centralnego przez Związki Dzielnicowe najpóźniej dwa tygodnie przed Walnem Zebraniem. Nagłe wnioski mogą wejść na porządek dzienny o ile zostaną poparte przez trzecią część obecnych delegatów.

§ 10

Walne Zebranie jest prawomocnem do powzięcia uchwał, jeżeli więcej niż połowa delegatów jest obecna. Uchwały zapadają zwykłą większością głosów. W razie równości głosów wniosek upada. Wybór członków Rady Naczelnej odbywa się za pomocą kartek. Sprawozdania protokularne z posiedzeń Walnego Zebrania winne być stwierdzone podpisami przewodniczącego, sekretarza i dwóch członków z pośród zebrania.

§ 11.

Rada Naczelna składa się z prezesów Związków Dzielnicowych oraz czterech dalszych członków, wybranych na przeciąg jednego roku na Walnem Zebraniu. Prezes „Z. P. w N." jest zarazem prezesem Rady Naczelnej. Posłowie polscy do Sejmu pruskiego i Parlamentu niemieckiego mogą i powinni uczestniczyć w obradach Rady Naczelnej z głosem doradczym.

§ 12

Radę Naczelną zwołuje prezes wedle potrzeby najmniej raz na kwartał sam albo na żądanie conajmniej dwóch członków. Do prawomocności uchwał konieczną jest obecność pięciu członków. Uchwały zapadają zwykłą większością głosów, przy równości głosów prezes rozstrzyga.

Zakres działalności Rady Naczelnej obejmuje wszelkie sprawy dotyczące Związku, oprócz spraw zastrzeżonych Walnemu Zebraniu. Do wykonania swych zadań powołuje Rada Naczelna Zarząd Wykonawczy. Uchwały Rady Naczelnej protokołuje się. Protokół stwierdzają podpisem sekretarz, prezes i dwóch członków wybranych z pośród zebrania.

§ 13.

Zarząd Wykonawczy składa się z prezesa, jego zastępcy, sekretarza i skarbnika. Prezes Rady Naczelnej jest zarazem prezesem Zarządu Wykonawczego. Zarząd Wykonawczy załatwia wszelkie sprawy poruczone mu przez Radę Naczelną. Do jego obowiązków należy prowadzenie biura centralnego i kontrolowanie osobiście lub przez pełnomocników działalności w Związkach Dzielnicowych.

Prezes „Z. P. w N." względnie jego zastępca razem z sekretarzem są prawnemi zastępcami „Z. P. w N." w myśl § 26 ust. 2. B. G. B.

Materiał nr 1 – „Dziennik Berliński" 9, 10 grudnia 1922 (po lewej)

**Wymień wskazane w materiale nr 1 (odezwa „Rodacy!")
trzy podstawowe powody powołania Związku Polaków w Niemczech:**

1.

2.

3.

Materiał nr 1 – tekst naukowy

Przeczytaj tekst i wykonaj polecenie:

27 sierpnia 1922 roku w Berlinie spotkali się przedstawiciele największych organizacji polskich w Niemczech, by powołać do życia związek reprezentujący wszystkich Polaków – obywateli Niemiec oraz polskie stowarzyszenia wobec władz niemieckich. Tak powstał Związek Polaków w Niemczech, z główną siedzibą w Berlinie, który dążył do zdobycia pełnych praw mniejszości narodowej dla Polaków i ich obrony we wszystkich dziedzinach życia społecznego. Organizacyjnie Związek podzielony był na 5 dzielnic: Dzielnica I obejmowała Śląsk (z siedzibą w Opolu), Dzielnica II – Berlin i środkowe Niemcy (Berlin), Dzielnica III – Westfalię i Nadrenię (Bochum), Dzielnica IV – Warmię, Mazury, Powiśle (Olsztyn), Dzielnica V – Pogranicze: Kaszuby, ziemię złotowską (Złotów). Zebranie, na którym powołano Dzielnicę Śląską, odbyło się 18 lutego 1923 r. w Bytomiu w hotelu Lomnitz. Pierwszym prezesem został Kazimierz Malczewski. Po nim, w latach 1926-1930 funkcję tę sprawował ks. Czesław Klimas, w latach 1930-1935 ks. Karol Koziołek oraz od 1936 r. do wybuchu wojny Franciszek Myśliwiec. Wiceprezesem przez cały okres istnienia Dzielnicy był Arka Bożek. W roku 1932, na 10-lecie działalności organizacji, Związek przyjął Rodło jako symbol łączności Polaków z narodem. Rodło to biały znak graficzny, odzwierciedlający bieg Wisły z zaznaczonym Krakowem, na czerwonym tle. Autorką grafiki była artystka Janina Kłopocka. Nazwę, która była kombinacją dwóch słów: ROdzina oraz goDŁO, zaproponował Jan Osmańczyk. 6 marca 1938 w Teatrze Ludowym w Berlinie rozpoczął się z inicjatywy Związku I Kongres Polaków w Niemczech. Obrady Kongresu uroczyście otworzył prezes Związku, ks. Bolesław Domański. Przybyło ok. 5 tysięcy Polaków mieszkających na Śląsku Opolskim, Kaszubach, Warmii, Mazurach, Ziemi Malborskiej, Ziemiach Połabskich, w Westfalii i Nadrenii. Spotkanie stało się manifestacją narodową Polaków w hitlerowskich Niemczech. W jego trakcie uchwalono „Pięć prawd Polaków", które stanowiły podstawę ideową działalności Związku. (opracowano na podstawie: *Leksykon Polactwa*, Warszawa 1973; E. J. Osmańczyk, *Wisła i Kraków to Rodło*, Warszawa 1985; *Pięć prawd Polaków. Rodło.* Berlin 1938, Warszawa bdw,)

Uzupełnij tabelę prezentującą organizację Związku:

Nazwa Dzielnicy	Zakres terytorialny	Siedziba
Dzielnica I		
Dzielnica II		
Dzielnica III		
Dzielnica IV		
Dzielnica V		

Na podstawie materiału nr 1 podaj imiona i nazwiska wszystkich prezesów i wiceprezesów Dzielnicy Śląskiej, którą powołano na zebraniu organizacyjnym 18 lutego 1923 r.:	
Prezesi	Wiceprezes
1.	
2.	
3.	
4.	

Materiał nr 2 – fotografia pieczęci Zarządu Związku Polaków w Niemczech

Źródło: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1191/2106, bp

Na podstawie materiału nr 1 podaj imiona i nazwiska autorów znaku graficznego Związku:
1.
2.

W oparciu o materiały nr 1 i 2 wyjaśnij, co odzwierciedla znak Rodła i skąd wzięła się jego nazwa

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Materiał nr 1 – „Dziennik Berliński" 9, 10 grudnia 1922

Statut Związku Polaków w Niemczech.

I. Nazwa siedziba i cel.

§ 1.

„Związek Polaków w Niemczech" jest zrzeszeniem wszystkich polaków zamieszkałych w Niemczech i ma swą siedzibę w Berlinie. Związek Polaków w Niemczech ma na celu zdobycie dla ludności polskiej w Niemczech pełnych praw mniejszości narodowych i obronę jej interesów ogólnych we wszystkich dziedzinach życia społecznego jak również szczególnych spraw swych członków.

II. Członkowie.

§ 2.

Członkiem Związku Polaków w Niemczech może zostać każdy polak lub polka o nieposzlakowanej przeszłości narodowej, liczący najmniej lat 18 i będący obywatelem państwa niemieckiego.

§ 3.

O przyjęciu członka decydują wyłącznie Związki dzielnicowe. Wystąpić może członek każdego czasu na mocy pisemnego oświadczenia.

§ 4.

Związki Dzielnicowe mają prawo wykluczyć bez podania powodów każdego członka, który przeciwdziała interesom organizacji. Wykluczonym przysługuje prawo apelacji do Rady Naczelnej i to w przeciągu miesiąca od czasu uwiadomienia go o wykluczeniu. Członkowie, którzy wystąpili, lub zostali wykluczeni, tracą wszelkie prawa do Związku i winni zwrócić legitymacje i odznaki organizacyjne.

§ 5.

Każdy członek otrzymuje w biurze Dzielnicowym legitymację za opłatą rocznej składki. Wysokość rocznych składek do Związku Polaków w Niemczech ustala Rada Naczelna w porozumieniu z danym Związkiem Dzielnicowym.

III. Organizacja.

§ 6.

Związek Polaków w Niemczech dzieli się na Związki Dzielnicowe które na podstawie statutu „Z. P. w N." i uchwał Rady Naczelnej organizują i rządzą się samodzielnie. Okręg działalności Związków Dzielnicowych określa Rada Naczelna.

§ 7.

Kierownictwo Związku spoczywa w ręku:
a) Walnego Zebrania,
b) Rady Naczelnej,
c) Zarządu Wykonawczego.

§ 8.

Walne Zebranie składa się z delegatów Związków Dzielnicowych tymczasowo po pięciu z każdej dzielnicy. Walne Zebranie, jako najwyższa instancja „Z. P. w N." wybiera Radę Naczelną, prezesa i jego zastępcę, przyjmuje sprawozdanie Rady Naczelnej i udziela jej absolutorjum, decyduje o działalności społecznej i politycznej Związku.

§ 9.

Prezes Związku względnie jego zastępca, zwołuje w miarę potrzeby Walne Zebranie sam lub na żądanie delegatów jednej dzielnicy, conajmniej raz do roku i przewodniczy obradom. Zaproszenia na Walne Zebranie winny być wysłane wraz z podaniem porządku obrad na miesiąc przed terminem do biur Związków Dzielnicowych. Wnioski dodatkowe do porządku obrad muszą być nadesłane do biura centralnego przez Związki Dzielnicowe najpóźniej dwa tygodnie przed Walnem Zebraniem. Nagłe wnioski mogą wejść na porządek dzienny o ile zostaną poparte przez trzecią część obecnych delegatów.

§ 10

Walne Zebranie jest prawomocnem do powzięcia uchwał, jeżeli więcej niż połowa delegatów jest obecną. Uchwały zapadają zwykłą większością głosów. W razie równości głosów wniosek upada. Wybór członków Rady Naczelnej odbywa się za pomocą kartek. Sprawozdania protokolarne z posiedzeń Walnego Zebrania winne być stwierdzone podpisami przewodniczącego, sekretarza i dwóch członków z pośród zebrania.

§ 11.

Rada Naczelna składa się z prezesów Związków Dzielnicowych oraz czterech dalszych członków, wybranych na przeciąg jednego roku na Walnem Zebraniu. Prezes „Z. P. w N." jest zarazem prezesem Rady Naczelnej. Posłowie polscy do Sejmu pruskiego i Parlamentu niemieckiego mogą i powinni uczestniczyć w obradach Rady Naczelnej z głosem doradczym.

§ 12

Radę Naczelną zwołuje prezes wedle potrzeby najmniej raz na kwartał sam albo na żądanie conajmniej dwóch członków. Do prawomocności uchwał konieczną jest obecność pięciu członków. Uchwały zapadają zwykłą większością głosów, przy równości głosów prezes rozstrzyga.

Zakres działalności Rady Naczelnej obejmuje wszelkie sprawy dotyczące Związku, oprócz spraw zastrzeżonych Walnemu Zebraniu. Do wykonania swych zadań powołuje Rada Naczelna Zarząd Wykonawczy. Uchwały Rady Naczelnej protokołuje się. Protokół stwierdzają podpisem sekretarz, prezes i dwóch członków wybranych z pośród zebrania.

§ 13.

Zarząd Wykonawczy składa się z prezesa, jego zastępcy, sekretarza i skarbnika. Prezes Rady Naczelnej jest zarazem prezesem Zarządu Wykonawczego. Zarząd Wykonawczy załatwia wszelkie sprawy poruczone mu przez Radę Naczelną. Do jego obowiązków należy prowadzenie biura centralnego i kontrolowanie osobiście lub przez pełnomocników działalności w Związkach Dzielnicowych.

Prezes „Z. P. w N." względnie jego zastępca razem z sekretarzem są prawnemi zastępcami „Z. P. w N." w myśl § 26 ust. 2. B. G. B.

Wymień trzy organy, które stanowiły kierownictwo Związku?
1.
2.
3.

Biorąc pod uwagę miejsce opublikowania statutu oceń możliwości swobodnego funkcjonowania mniejszości polskiej w Niemczech. Ocenę uzasadnij.

Wyjaśnij, o czym świadczy fakt uchwalenia i przyjęcia statutu przez Związek Polaków w Niemczech.

Wykonaj polecenie:

6 marca 1938 w Teatrze Ludowym w Berlinie rozpoczął się z inicjatywy Związku I Kongres Polaków w Niemczech, na który przybyło ok. 5 tysięcy Polaków. W jego trakcie uchwalono „Pięć prawd Polaków", które stanowiły podstawę ideową działalności Związku. Na podstawie innych źródeł (katalog, Internet) wymień Pięć prawd Polaków:

Pięć prawd Polaków
1.
2.
3.
4.
5.

I Kongres stał się manifestacją narodową Polaków w hitlerowskich Niemczech. Napisz krótkie zaproszenie/wezwanie do stawienia się na Kongresie.

Materiał nr 1 – tekst naukowy

Przeczytaj tekst i wykonaj polecenie:

Bardzo ważnym aspektem działalności Związku Polaków w Niemczech była działalność wydawnicza. Od 1 lipca 1924 r. z inicjatywy Związku ukazywał się „Biuletyn Związku Polaków w Niemczech". Jego kontynuacją był wydawany od 1 kwietnia 1925 do 1939 r. „Polak w Niemczech". Pismo wychodziło z reguły co miesiąc i było przekazywane za darmo członkom Związku. Do czasopisma drukowane były dodatki: dla dzieci „Mały Polak w Niemczech" oraz dla młodzieży „Młody Polak w Niemczech". Początki wydawania „Młodego Polaka w Niemczech" tak wspominał Edmund Osmańczyk: „Pierwsze numery, które ukazały się w 1930 r., były prawdziwą sensacją. Tak pięknego młodzieżowego pisma nie wydawano dotychczas w Niemczech." (opracowano na podstawie: *Leksykon Polactwa*, Warszawa 1973; E. J. Osmańczyk, *Wisła i Kraków to Rodło*, Warszawa 1985; *Pięć prawd Polaków. Rodło.* Berlin 1938, Warszawa bdw,)

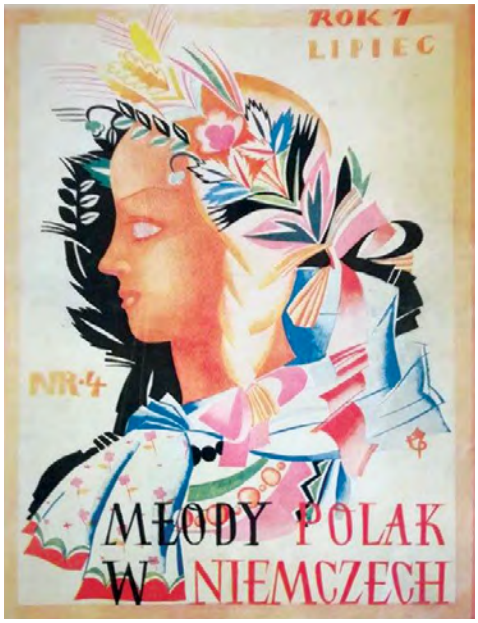

Okładka czasopisma
„Młody Polak w Niemczech" 1930, nr 4

Wymień cztery tytuły polskich czasopism wskazanych w tekście:
1.
2.
3.
4.

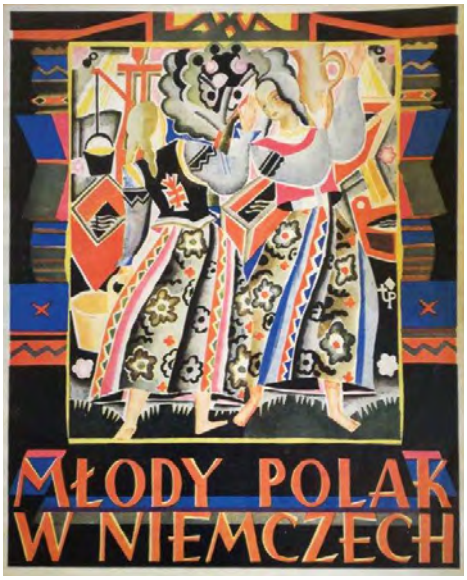

Okładka czasopisma
„Młody Polak w Niemczech" 1930, nr 7

Okładka czasopisma
„Młody Polak w Niemczech" 1930, nr 1

Okładka czasopisma
„Młody Polak w Niemczech" 1931, nr 5

Materiał nr 1 – tekst naukowy

Przeczytaj tekst i wykonaj polecenie:

Związek Polaków w Niemczech prowadził działalność kulturalną, gospodarczą i polityczną. Miał **swoich reprezentantów w Sejmie pruskim, sejmikach krajowych i radach miejskich**. Angażował się w ochronę interesów polskiej mniejszości narodowej, a także w ochronę polskiego dziedzictwa kulturowego w granicach Niemiec. Dzięki ostrym sprzeciwom polskiego mieszczaństwa w Opolu oraz działaczy Związku, udało się zachować niektóre elementy średniowiecznego Zamku Piastowskiego w Opolu (Wieża Piastowska). Z inicjatywy Związku powstał Centralny Bank Spółdzielczości Polskiej, tzw. **Bank Słowiański z siedzibą w Berlinie**, będący centralą finansową wszystkich spółdzielni polskich w Niemczech. Dzięki prężnej działalności Związku funkcjonowały **polskie szkoły, bursy, stowarzyszenia kulturalne, zespoły artystyczne oraz kluby sportowe** (opracowano na podstawie: *Leksykon Polactwa*, Warszawa 1973; E. J. Osmańczyk, *Wisła i Kraków to Rodło*, Warszawa 1985; *Pięć prawd Polaków. Rodło.* Berlin 1938, Warszawa bdw,).

Materiał nr 2 – Przedstawienie teatralne, które odbyło się w Grudzicach 12.01.1930 r.

Zródło: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1/217

Materiał nr 3 – Zaproszenie na zebranie kółka oświatowego w Grudzicach

Źródło: Gazeta Opolska, 1920 r., nr 24

Na podstawie materiału nr 1, 2, 3 uzupełnij tabelę przedstawiającą różne aspekty działalności mniejszości polskiej		
Działalność kulturalna	Działalność gospodarcza	Działalność polityczna
1.	**1.**	**1.**
2.		**2.**
3.		**3.**
4.		
5.		
6.		
7.		

Materiał nr 1 – tekst naukowy

Przeczytaj tekst i wykonaj polecenie:

Działalność Związku przypadła na trudny czas rozwoju nazizmu w Niemczech. Od początku funkcjonowania działacze Związku byli obserwowani i szykanowani. W okresie międzywojennym dochodziło do wielu ataków na członków mniejszości polskiej na terenie III Rzeszy, w tym także na Śląsku Opolskim. Wszyscy członkowie Związku wpisywani byli na specjalną listę „wrogów Rzeszy", na podstawie której przeprowadzano masowe aresztowania.

Związek został zdelegalizowany przez rząd III Rzeszy w lutym 1940 r. Represje dotknęły wielu członków, część z nich rozstrzelano, ok. 4 tysiące trafiło do obozów koncentracyjnych, głównie w Sachsenhausen, Dachau i Buchenwaldzie (opracowano na podstawie: *Pięć prawd Polaków. Rodło*. Berlin 1938, Warszawa bdw,).

Materiał nr 2 – Karta personalna sporządzona przez opolskie Gestapo, dotycząca uczestniczki pielgrzymki w Częstochowie w dniach 21-23.5.1937 oraz I Kongresu Polaków w Niemczech w Berlinie 6.3.1938 roku

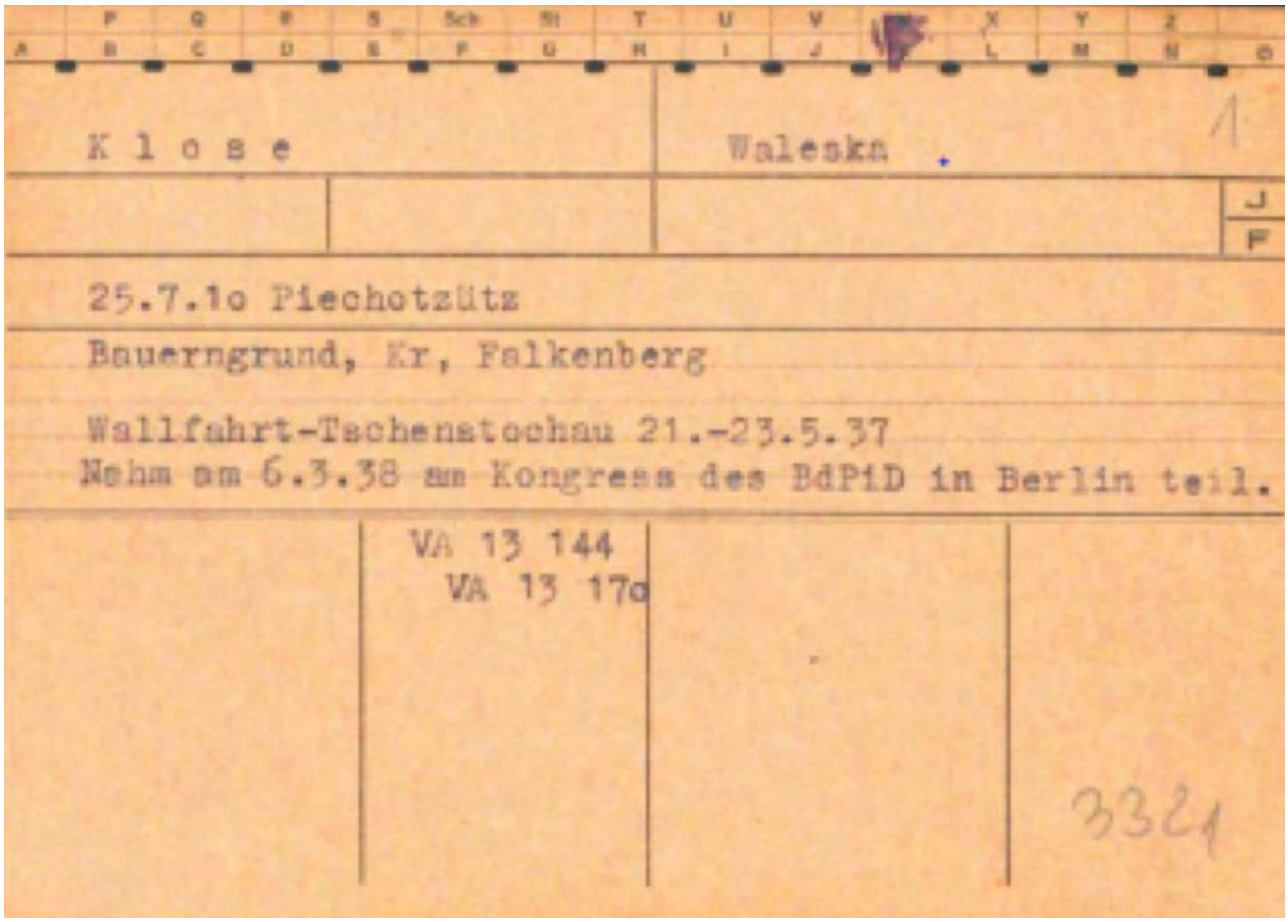

Źródło: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/56/3321, s.1

Materiał nr 2 (na odwrocie karty)

Na podstawie materiału nr 2 odszukaj i podaj imię i nazwisko oraz datę i miejsce urodzenia osoby, której założono kartę		
Imię	Nazwisko	Data i miejsce urodzenia

Biorąc pod uwagę podmiot tworzący kartę personalną wyjaśnij powód jej sporządzenia.

Uwzględniając informacje zawarte w materiałach 1 i 2 oceń, czy aktywna działalność w ZPwN w opisywanym okresie była bezpieczna. Ocenę uzasadnij

WYBIERAM POLSKĘ!

40

MATERIAŁY EDUKACYJNE WYDANE Z OKAZJI 100-LECIA ZWIĄZKU POLAKÓW W NIEMCZECH

SCENARIUSZ 2

„Nie będzie wydawane żadne ograniczenie…” Mniejszość polska na Górnym Śląsku 1922-1939

Czas trwania – 45 minut

Lekcja dedykowana dla uczniów klas 7-8 oraz uczniów szkół średnich. Proponowana jako element nauczania regionalnego lub w ramach zajęć Wiedzy o społeczeństwie jako rozszerzenie lekcji o prawach mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce

Cele:

Po lekcji uczeń:
- zna wybrane postanowienia Konwencji Genewskiej chroniące prawa mniejszości na Górnym Śląsku,
- zna genezę powstania i wybrane przykłady działalności Związku Polaków w Niemczech,
- zna różne formy działalności mniejszości polskiej na Śląsku w okresie do 1939 r.,
- potrafi zidentyfikować miejsca w Opolu, jego okolicach i na terenie Śląska związane z działalnością mniejszości polskiej,
- identyfikuje postaci ważne z punktu widzenia działalności mniejszości polskiej: Jana Łangowskiego, Kazimierza Malczewskiego, Bronisława Koraszewskiego,
- potrafi analizować źródła historyczne,
- potrafi dokonać porównania sytuacji mniejszości współcześnie i w perspektywie historycznej,
- prezentuje postawę tolerancji w odniesieniu do osób innej narodowości.

Środki dydaktyczne: katalog wystawy oraz teksty i źródła archiwalne zamieszczone w karcie pracy

Metody nauczania: wykład, rozmowa nauczająca, praca pod kierunkiem, dyskusja

Ogniwo lekcji	Objaśnienia
Rekapitulacja wtórna	Nauczyciel przeprowadza z uczniami pogadankę na temat skutków I wojny światowej i wpływu odzyskania przez Polskę niepodległości dla sytuacji politycznej Górnego Śląska. Przedstawia uczniom polecenia: Wskaż, jakie rozstrzygnięcia dotyczące Górnego Śląska zapadły na Konferencji Paryskiej? Przedstaw szanse i zagrożenia dla ludności zamieszkującej Górny Śląsk, wynikające z zaprojektowania plebiscytu jako sposobu rozstrzygnięcia przynależności państwowej tego obszaru. Wyjaśnij, na ile podział Górnego Śląska gwarantował wszystkim Górnoślązakom zamieszkanie w wybranym przez siebie kraju?
Ogniwo wiążące	Nauczyciel podsumowuje wypowiedzi uczniów i przedstawia wyniki głosowania w wybranych gminach oraz rozkład głosów polskich i niemieckich w plebiscycie przeprowadzonym w marcu 1921 roku. Wskazuje wybrane gminy, które stanowiły enklawy na mapie. Przedstawia wyniki głosowania w sąsiadujących gminach, prezentując statystykę głosowania w powiecie opolskim. Pokazuje, że ustanowienie granicy uwzględniającej opcję narodowościową mieszkańców było praktycznie niemożliwe.
Opracowanie nowego materiału	Uwzględniając specyfikę zespołu nauczyciel może wybierać karty pracy i modyfikować założenia scenariusza. Nauczyciel opowiada uczniom o wprowadzeniu postanowień Konwencji Genewskiej na Górnym Śląsku. Wyjaśnia nowoczesność tego rozwiązania. Przedstawia regulacje, jakie wynikały z niej w sprawach gospodarczych, ochrony przemysłu, zmian własności, wyboru opcji narodowej. Następnie dzieli klasę na 4-osobowe zespoły. Każda z grup otrzymuje Kartę pracy nr 1 z fragmentem Konwencji Genewskiej i wypełnia ją, a następnie prezentuje na forum klasy swoje wyniki w formie kilkuminutowego wystąpienia. Wyselekcjonowane, najważniejsze informacje uczniowie zapisują w formie notatki do zeszytu. Nauczyciel przedstawia temat rozwoju ruchu śpiewaczego na Górnym Śląsku, a następnie rozdaje uczniom kartę pracy nr 2 do pracy indywidualnej lub dwójkami. Następnie wybrani uczniowie prezentują wyniki swojej pracy. Podczas prezentacji rozwiązanego zadania nauczyciel zwraca uwagę na polskie nazwy zespołów, nawiązujące nie tylko do instrumentów i nazewnictwa muzycznego, ale i do motywów patriotycznych. Uczniowie odszukują na mapie miejscowości, w których działały polskie chóry. Uczniowie uzasadniają, jakie znaczenie miały chóry dla podtrzymywania polskości Górnego Śląska. Następne przygotowane dla uczniów zadanie ma na celu przedstawienie polskiej prasy działającej na Górnym Śląsku. Uczniowie wykonują w grupach zadanie na karcie pracy nr 3, po czym prezentują wyniki pracy klasie. Zadanie jest trudniejsze od pozostałych, można więc wprowadzić element rywalizacji między grupami. Nauczyciel wprowadza kolejne zagadnienie dotyczące przedstawień teatralnych mniejszości polskiej. Po wprowadzeniu zleca uczniom wypełnienie karty pracy nr 4. Omawiając kolejne aspekty działalności mniejszości, nauczyciel zwraca uwagę, że choć prawo przez 15 lat chroniło mniejszość, jednak dochodziło do brutalnych incydentów (przykład ataku na artystów: w 1929 r. usiłowano przerwać przedstawienie „Halki" w opolskiej sali ratuszowej wystawione przez teatr katowicki, rzucając w sali cuchnące bomby. Artyści z trudem dokończyli przedstawienie, po którym zostali brutalnie pobici. W sumie poszkodowanych zostało 50 z 85-osobowego zespołu artystów katowickiego teatru. Parę tygodni później przed sądem opolskim odbył się proces, w którym jednym z obrońców oskarżonych był Hans Frank). Podsumowując dotychczas omówione dziedziny działalności mniejszości, nauczyciel tłumaczy, że ochrona mniejszości wynikająca z Konwencji Genewskiej objęła teren Górnego Śląska, nie dawała jednak ochrony Polakom zamieszkującym inne regiony Niemiec. Powołano więc w 1922 roku Związek Polaków w Niemczech, który miał dbać o prawa wszystkich Polaków w Niemczech. Powstanie i działalność Związku nauczyciel omawia zlecając uczniom w grupach wypełnienie Karty pracy nr 5. Podsumowując przedstawione na lekcji formy działalności mniejszości polskiej nauczyciel zadaje uczniom pytania: Z czym kojarzy się uczniom działalność polskich towarzystw kulturalnych na Górnym Śląsku 80-100 lat temu? Czy w dzisiejszych czasach na Górnym Śląsku są chronione prawa mniejszości? Czy działalność dzisiejszej mniejszości niemieckiej ma podobne formy do działalności dawnej mniejszości polskiej w Niemczech? Wybrani uczniowie podchodzą do tablicy i zapisują znane im formy działalności niemieckiej i polskiej i porównują je do siebie.
Rekapitulacja pierwotna	Nauczyciel zadaje pytania: Jakie formy ochrony mniejszości polskiej na Śląsku gwarantowała Konwencja Genewska? Jakie formy działalności mniejszości polskiej poznaliście na lekcji? Czy dostrzegacie podobieństwa w prawach mniejszości podczas 15 lat działania Konwencji i obecnie?

Materiał nr 1 dla nauczyciela
Wyniki głosowania plebiscytowego na Górnym Śląsku

N° de Référence du *Gemeindelexikon*	CIRCONSCRIPTIONS DE VOTE	NOMBRE DES INSCRITS				RÉSULTAT DU VOTE			
		ORIGINAIRES		DOMICILIÉS non-originaires	TOTAL	NOMRBE DE VOTANTS	POLOGNE	ALLEMAGNE	BULLETINS NULS
		domiciliés A	non-domiciliés B	C					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
41	Falmirowitz	209	15	3	227	223	54	166	3
42	Finkenstein	161	124	9	294	293	17	276	—
43	Follwark	159	23	—	182	179	120	59	—
44	Frauendorf	456	26	5	487	480	141	339	—
45	Fiedrichsfelde	126	29	—	155	155	79	76	—
46	Friedrichsgrätz	898	351	22	1.271	1.252	13	1.239	—
47	Friedrichsthal	716	420	22	1.158	1.137	211	926	—
48	Georgenwerk	216	78	3	297	291	9	282	—
49	Gorrek	355	39	2	396	389	164	223	2
50	Goslawitz	1.371	95	13	1.479	1.462	716	735	11
51	Grabczok	217	67	1	285	283	97	184	2
52	Gräfenort	177	94	8	279	276	25	251	—
53	Groschowitz	1.445	179	63	1.687	1.666	757	904	5
54	Gross Döbern	1.421	382	22	1.825	1.795	576	1.216	3
55	Gross Kottorz	290	44	3	337	331	164	164	3
56	Gross Schimnitz	409	112	1	522	517	172	343	2
57	Grudschütz	622	54	10	686	676	422	253	1
58	Halbendorf	445	64	8	517	510	214	296	—
59	Heinrichsfelde	135	88	6	229	226	13	212	1
60	Hirschfelde	310	100	5	415	408	175	233	—
61	Horst	283	42	3	328	325	102	223	—
62	Hüttendorf	343	27	1	371	369	51	317	1
63	Jaschkowitz	155	71	3	229	223	31	191	1
64	Jellowa	886	181	8	1.075	1.059	258	799	2
65	Kadlub-Turawa	391	78	7	476	467	292	171	4
66	Karmerau, Königlich	97	24	4	125	124	64	59	1
67	Kempa	310	38	3	351	344	160	183	1
68	Klein Döbern	416	94	10	520	509	188	321	—
69	Klein Kottorz	489	84	7	580	574	305	267	2
70	Klein Schimnitz	197	77	2	276	272	85	187	—
	Klink (ex-Poppelau-Kolonie)	140	121	11	272	270	57	213	—
71	Kobyllno	95	42	2	139	137	60	77	—
72	Königshuld	232	93	18	343	340	37	300	3
73	Kollanowitz	276	21	—	297	295	208	84	3
74	Komprachczütz	720	112	17	849	846	225	619	2
75	Konty	367	32	2	401	393	256	137	—
76	Kossorowitz	328	35	3	366	358	324	33	1
77	Krascheow	775	115	18	908	887	433	452	2
78	Kreuzthal	257	35	—	292	288	228	59	1
79	Krogullno-Gründorf	455	425	44	924	912	9	903	—
80	Krzanowitz	124	12	1	137	135	74	61	—
81	Kupferberg	189	14	—	203	200	139	61	—
82	Kupp	527	382	51	960	925	97	828	—
83	Lendzin	186	28	7	221	218	63	155	—
84	Liebenau	179	73	3	255	249	33	216	—
85	Luboschütz	378	65	4	447	434	142	289	3
86	Lugnian	1.436	265	11	1.712	1.680	883	705	2
87	Malino	601	23	4	628	623	388	234	1
88	Massow	173	38	—	211	209	95	112	2
89	Muchenitz	377	59	9	445	433	138	295	—
90	Münchhausen	132	41	2	175	173	62	111	—

Źródło: „Journal Officiel de Haute-Silesie" z 7.5.1921

Materiał nr 2 dla nauczyciela
Polska mapa przedstawiająca wyniki plebiscytu na Górnym Śląsku

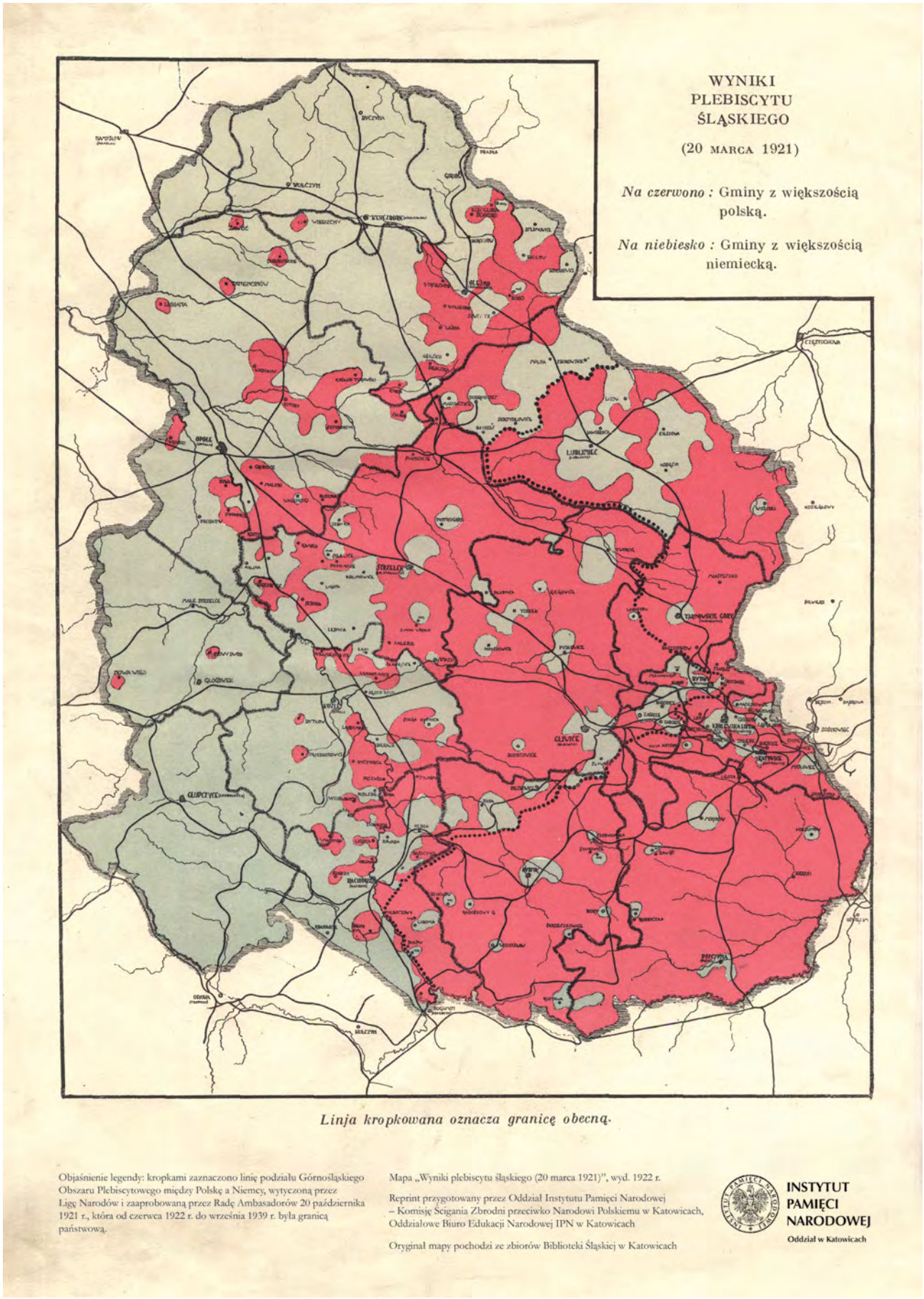

Źródło: Reprint mapy „Wyniki plebiscytu śląskiego (20 marca 1921), wyd. 1922 r., przygotowany przez Oddział Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Katowicach.

Materiał nr 1 - Fragment Konwencji Genewskiej, część III. Ochrona mniejszości

2. — Wszyscy mieszkańcy będą mieli prawo swobodnego wykonywania praktyk (exercice), zarówno publicznie jak i prywatnie, każdej wiary (foi), religji (religion) lub wierzenia (croyance), o ile te praktyki nie będą w niezgodzie z porządkiem publicznym i dobrymi obyczajami.

2. — Wszyscy mieszkańcy Polski będą mieli prawo swobodnego wykonywania praktyk (exercice), zarówno publicznie jak i prywatnie, każdej wiary (foi), religji (religion) lub wierzenia (croyance), o ile te praktyki nie będą w niezgodzie z porządkiem publicznym i dobrymi obyczajami.

ARTYKUŁ 67.

(Artykuł 7-y Traktatu o Mniejszościach z d. 28-go czerwca 1919 r.)

1. — Wszyscy obywatele niemieccy, bez różnicy rasy, języka lub religji, będą równi wobec prawa i korzystać będą z tych samych praw cywilnych i politycznych.

2. — Różnica co do religji, wierzeń (croyance-creed) lub wyznania nie powinna szkodzić żadnemu obywatelowi niemieckiemu w korzystaniu z praw cywilnych i politycznych, mianowicie gdy chodzi o dopuszczenie do urzędów publicznych, obowiązków i zaszczytów lub o wykonywanie różnych zawodów i przemysłu.

3. — Nie będzie wydane żadne ograniczenie swobodnego używania przez obywatela niemieckiego jakiegokolwiek języka, czy to w stosunkach prywatnych lub handlowych, czy to w sprawach religijnych, prasowych lub w publikacjach wszelkiego rodzaju, czy to na zebraniach publicznych.

4. — Bez względu na ustanowienie przez Rząd niemiecki języka urzędowego, mają być poczynione obywatelom niemieckim języka innego, niż niemiecki, odpowiednie ułatwienia w używaniu ich języka w sądach zarówno ustnie, jak na piśmie.

1. — Wszyscy obywatele polscy, bez różnicy rasy, języka lub religji, będą równi wobec prawa i korzystać będą z tych samych praw cywilnych i politycznych.

2. — Różnica co do religji, wierzeń (croyance-creed) lub wyznania nie powinna szkodzić żadnemu obywatelowi polskiemu w korzystaniu z praw cywilnych i politycznych, mianowicie gdy chodzi o dopuszczenie do urzędów publicznych, obowiązków i zaszczytów lub o wykonywanie różnych zawodów i przemysłu.

3. — Nie będzie wydane żadne ograniczenie swobodnego używania przez obywatela polskiego jakiegokolwiek języka, czy to w stosunkach prywatnych lub handlowych, czy to w sprawach religijnych, prasowych lub w publikacjach wszelkiego rodzaju, czy to na zebraniach publicznych.

4. — Bez względu na ustanowienie przez Rząd polski języka urzędowego, mają być poczynione obywatelom polskim języka innego, niż polski, odpowiednie ułatwienia w używaniu ich języka w sądach zarówno ustnie, jak na piśmie.

ARTYKUŁ 68.

(Artykuł 8-y Traktatu o Mniejszościach z d. 28 czerwca 1919 r.)

Obywatele niemieccy, należący do mniejszości etnicznych (ethniques-racial), religijnych lub językowych, będą korzystali z takiego samego traktowania i z takich samych gwarancji ustawowych oraz faktycznych, jak inni obywatele niemieccy. Mianowicie będą mieli równe prawa do zakładania, prowadzenia i kontrolowania własnym kosztem instytucji dobroczynnych, religijnych lub społecznych, szkół, i innych zakładów wychowawczych, oraz prawo swobodnego używania w nich własnego języka i swobodnego w nich wykonywania praktyk swojej religji.

Obywatele polscy, należący do mniejszości etnicznych (ethniques-racial), religijnych lub językowych, będą korzystali z takiego samego traktowania i z takich samych gwarancji ustawowych oraz faktycznych, jak inni obywatele polscy. Mianowicie będą mieli równe prawa do zakładania, prowadzenia i kontrolowania własnym kosztem instytucji dobroczynnych, religijnych lub społecznych, szkół i innych zakładów wychowawczych, oraz prawo swobodnego używania w nich własnego języka i swobodnego w nich wykonywania praktyk swojej religji.

ARTYKUŁ 69.

(Artykuł 9-y, ustęp 1 i 2-gi, Traktatu o Mniejszościach z dnia 28-go czerwca 1919 r.)

1. — W miastach i okręgach (districts), zamieszkałych (où réside) przez znaczny odłam (proportion) obywateli języka innego, niż niemiecki, Rząd niemiecki udzieli w sprawach nauczania publicznego odpowiednich ułatwień, aby zapewnić w szkołach początkowych udzie-

1. — W miastach i okręgach (districts), zamieszkałych (où réside) przez znaczny odłam (proportion) obywateli języka innego, niż polski, Rząd polski udzieli w sprawach nauczania publicznego odpowiednich ułatwień, aby zapewnić w szkołach początkowych udzielanie dzieciom

Źródło: „Journal Officiel de Haute-Silesie" z 7.5.1921

Na podstawie materiału nr 1 wymień prawa mniejszości gwarantowane w art. 68 Konwencji Genewskiej

Na podstawie materiału nr 1 wymień rodzaje instytucji i stowarzyszeń objętych ochroną na mocy zapisów Konwencji Genewskiej

Materiał nr 1 – tekst naukowy

Przeczytaj tekst i wykonaj polecenie:

W latach 20. i 30. XX wieku na całym Śląsku burzliwie rozwijał się polski ruch śpiewaczy. Zespoły chóralne – przede wszystkim męskie i mieszane – powstawały w wielu śląskich wsiach. Policja niemiecka w ówczesnym Opolu notowała z niepokojem, że od roku 1926, gdy naliczono zaledwie 12 polskich chórów, do roku 1934 ich liczba wzrosła aż do 47. W następnym roku, 1935, stwierdzono powstanie kolejnych 17 chórów. Zdarzało się, że w tej samej miejscowości działało ich równocześnie kilka, np. w Opolu w 1935 roku pracowały dwa polskie zespoły mieszane, „Lutnia" i „Echo", a w Oleśnie w tym samym roku istniał chór męski „Dzwon" i mieszany „Jutrzenka". Organizatorami zespołów śpiewaczych byli często znani działacze polscy z różnych okolic, np. dyrektor polskiego konserwatorium w Katowicach Stefan Stoiński, polski nauczyciel muzyki Foitzik, opolski muzyk Johann Witt, dyrygent z Olesna Johann Rychel. Chóry polskie obierały sobie zwykle nazwy polskie, nawiązujące np. do nazw ptaków śpiewających („Jaskółka" z Jemielnicy, „Skowronek" z Folwarku, „Słowiczek" z Centawy, Gosławic, Łagiewnik Małych i Ostropy), instrumentów muzycznych („Lutnia" z Opola, Grodziska i Zalesia, „Dzwon" z Olesna, „Dzwonek" z Kępy), czasem akcentowały też treści narodowe („Piast" z Zalesia, „Odrodzenie" ze Strzelec Opolskich, „Halka" z Wójtowej Wsi, „Chopin" z Zabrza, „Damrot" z Kostowa), (opracowano na podstawie: *Leksykon Polactwa*, Warszawa 1973; E. J. Osmańczyk, *Wisła i Kraków to Rodło*, Warszawa 1985)

Uzupełnij tabelę wpisując nazwę chóru i miejscowości, w której działał:

Nazwa chóru	Miejscowość
Chopin	
Piast	
	Jemielnica
	Centawa
Odrodzenie	
Halka	

Uzasadnij, jakie znaczenie miały chóry dla podtrzymywania polskości Górnego Śląska

.....

.....

.....

.....

.....

Materiał nr 1 – tekst naukowy

Przeczytaj tekst i wykonaj polecenie:

W okresie międzywojennym wydawano na Górnym Śląsku wiele polskojęzycznych gazet, których czytelnikami byli głównie mieszkańcy wsi, mówiący z dziada pradziada różnymi gwarami śląskimi. Gazety te spełniały bardzo ważną rolę jako czynnik kształtujący postawy i opinie ludności, najpierw w okresie powstań śląskich i plebiscytu, potem także wobec nasilającego się nacisku germanizacyjnego oraz terroru nazistowskiego. Polski ruch narodowy na Śląsku znajdował możliwość działania i szerzenia swoich idei właśnie w lokalnej prasie. Do najbardziej znanych i najchętniej czytanych gazet należał w tym okresie „Katolik Codzienny" wydawany w Bytomiu oraz drukowane w Opolu „Nowiny Codzienne" i „Gazeta Opolska". (opracowano na podstawie: *Leksykon Polactwa*, Warszawa 1973; E. J. Osmańczyk, *Wisła i Kraków to Rodło*, Warszawa 1985)

Materiał nr 2

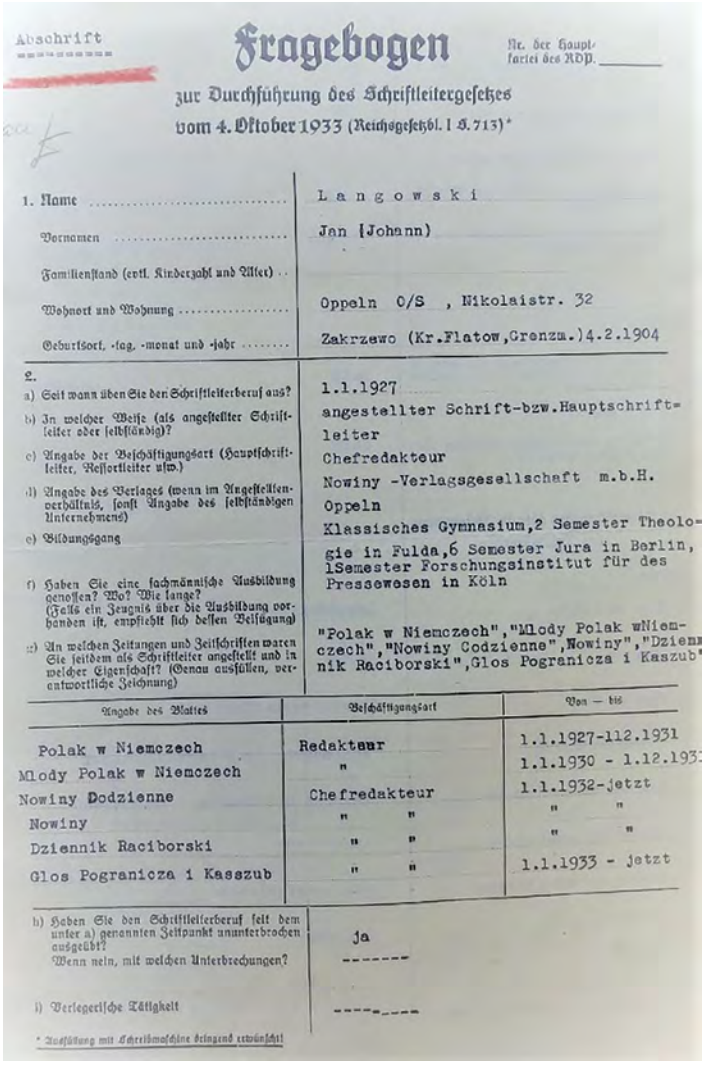

Abschrift

Fragebogen

Nr. der Hauptkartei des NDP. _____

zur Durchführung des Schriftleitergesetzes vom 4. Oktober 1933 (Reichsgesetzbl. I S. 713)*

1. Name	Langowski
Vornamen	Jan (Johann)
Familienstand (evtl. Kinderzahl und Alter)	
Wohnort und Wohnung	Oppeln O/S , Nikolaistr. 32
Geburtsort, -tag, -monat und -jahr	Zakrzewo (Kr.Flatow,Grenza.)4.2.1904
2. a) Seit wann üben Sie den Schriftleiterberuf aus?	1.1.1927
b) In welcher Weise (als angestellter Schriftleiter oder selbständig)?	angestellter Schrift-bzw.Hauptschriftleiter
c) Angabe der Beschäftigungsart (Hauptschriftleiter, Ressortleiter usw.)	Chefredakteur
d) Angabe des Verlages (wenn im Angestelltenverhältnis, sonst Angabe des selbständigen Unternehmens)	Nowiny -Verlagsgesellschaft m.b.H. Oppeln
e) Bildungsgang	Klassisches Gymnasium,2 Semester Theologie in Fulda,6 Semester Jura in Berlin, 1Semester Forschungsinstitut für des Pressewesen in Köln
f) Haben Sie eine fachmännische Ausbildung genossen? Wo? Wie lange? (Falls ein Zeugnis über die Ausbildung vorhanden ist, empfiehlt sich dessen Beifügung)	
g) An welchen Zeitungen und Zeitschriften waren Sie seitdem als Schriftleiter angestellt und in welcher Eigenschaft? (Genau ausfüllen, verantwortliche Zeichnung)	"Polak w Niemczech","Mlody Polak wNiemczech","Nowiny Codzienne","Nowiny","Dziennik Raciborski",Glos Pogranicza i Kaszub

Angabe des Blattes	Beschäftigungsart	Von – bis
Polak w Niemczech	Redakteur	1.1.1927-112.1931
Mlody Polak w Niemczech	"	1.1.1930 - 1.12.193
Nowiny Codzienne	Chefredakteur	1.1.1932-jetzt
Nowiny	" "	" "
Dziennik Raciborski	" "	" "
Glos Pogranicza i Kaszub	" "	1.1.1933 - jetzt

h) Haben Sie den Schriftleiterberuf seit dem unter a) genannten Zeitpunkt ununterbrochen ausgeübt? Wenn nein, mit welchen Unterbrechungen?	ja -------
i) Verlegerische Tätigkeit	----------

* Ausfüllung mit Schreibmaschine dringend erwünscht!

Źródło: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/3407/10, bp

Na podstawie materiału nr 2:
1. Podaj roczną datę sporządzenia ankiety Jana Łangowskiego.

2. Odszukaj informacje na temat drogi zawodowej J. Łangowskiego i wymień tytuły sześciu gazet, w których publikował.

1.	4.
2.	5.
3.	6.

Na podstawie wiedzy pozaźródłowej wskaż ważne polityczne wydarzenie w historii Niemiec, które mogło wpłynąć na sporządzenie tej ankiety.

.....

.....

Materiał nr 1 – tekst naukowy

Przeczytaj tekst i wykonaj polecenie:

Polskie przedstawienia teatralne w Opolu zainicjował Bronisław Koraszewski, redaktor „Gazety Opolskiej", działacz społeczny, organizator ruchu gospodarczego i kulturalnego na ziemi opolskiej. Występy te miały swoją wymowę polityczną, ponieważ granie utworów scenicznych w języku polskim było w owym czasie demonstracją patriotyczną. Przedstawienia wykorzystywane były też przez polskich działaczy do wygłaszania przemówień i organizowania manifestacji, gdyż uzyskanie pozwolenia na inne zebrania było bardzo trudne. Ważnym ośrodkiem życia kulturalnego Polaków na Śląsku była raciborska „Strzecha". Skupiali się w niej wszyscy ludzie, którzy pragnęli kultywowania polskiego słowa, pieśni ludowej czy też poezji Mickiewicza, Słowackiego i Konopnickiej. Na każde polskie przedstawienie do „Strzechy" przyjeżdżały setki ludzi z Raciborza i okolic. Oprócz zespołów amatorskich występowały na ziemi opolskiej także zespoły zawodowe, m.in. polski teatr z Poznania, który w Opolu w dniach 15 i 16 kwietnia 1920 r. dał dwa przedstawienia – „Męża z grzeczności" i „Zemstę". W tym samym roku przybył również do Opola zespół artystyczny z Warszawy ze sztuką Aleksandra Fredry „Damy i huzary". Przedstawienia te były niejednokrotnie zakłócane przez niemieckie bojówki (opracowano na podstawie: *Leksykon Polactwa*, Warszawa 1973; E. J. Osmańczyk, *Wisła i Kraków to Rodło*, Warszawa 1985).

Materiał nr 2 – fotografie plakatów reklamujących przedstawienia teatralne

Sala Hotelu Form'a, Opole
Hindenburgstrasse 24
święto Trzech Króli 6 stycznia 1939 r. o godz 15,30
Gościnny występ
Teatru im. St. Wyspiańskiego z Katowic
Form's Saal, Oppeln
Hindenburgstrasse 24
Am Freitag, dem 6. Januar 1939 um 15,30 Uhr
Gastspiel des
Krawiec w zamku
Komedia muzyczna w 3 aktach P. Armont'a i Leop. Marchand'a
Przekład, opracowanie i teksty piosenek Władysława Krzemińskiego — Muzyka Aleksandra Steinbrechera
CENY MIEJSC: od 0.40 do 1.50 RM.
Bilety wcześniej nabyć można:
Preise der Plätze: von 0.40 bis 1.50 RM.
Karten im Vorverkauf:
Związek Polaków w Niemczech T. z., Dzielnica I.

Sala Hotelu Form'a, Opole
Hindenburgstrasse 24
W poniedziałek, dnia 13 lutego 1939 r. o godz. 19-tej
Gościnny występ
Teatru im. St. Wyspiańskiego z Katowic
Form's Saal, Oppeln
Hindenburgstrasse 24
Am Montag, dem 13. Februar 1939 um 19 Uhr
Gastspiel des
Pan Jowialski
Arcywesoła komedia w 4 aktach (5 odsłonach) Aleks. hr. Fredry
CENY MIEJSC: od 0,40 do 1,50 RM.
Bilety wcześniej nabyć można:
Preise der Plätze: von 0,40 bis 1,50 RM.
Karten im Vorverkauf:
Związek Polaków w Niemczech T. z., Dzielnica I.

Sala Hotelu Form'a, Opole
Hindenburgstrasse 24
W niedzielę, dnia 30-go kwietnia 1939 r. o godz. 15,30
Gościnny występ
Teatru im. Stanisława Wyspiańskiego z Katowic
Form's Saal, Oppeln
Hindenburgstrasse 24
Am Sonntag, dem 30. April 1939 um 15,30 Uhr
Gastspiel
des Teatr im St. Wyspiańskiego (Stadttheater) Katowice
Ojciec Nikoluzos
Komedia w czterech aktach Spyrosa Melasa
CENY MIEJSC: od 0,40 do 1,50 RM.
Bilety wcześniej nabyć można:
Preise der Plätze: von 0,40 bis 1,50 RM.
Karten im Vorverkauf:
Związek Polaków w Niemczech T. z., Dzielnica I.

Źródło: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/22/96

Na podstawie materiału nr 2 uzupełnij tabelę, wpisując we właściwe miejsce lokalizację przedstawień, nazwę teatru dającego przedstawienie, datę (dzień, miesiąc i rok) oraz tytuł przedstawienia.

Miejsce przedstawienia	Nazwa teatru dającego przedstawienie	Data przedstawienia	Tytuł przedstawienia
	Teatr im. Stanisława Wyspiańskiego z Katowic		**Ojciec Nikoluzos**
Sala Hotelu Form`s			
		13 lutego 1939 r.	

Odszukaj w innych źródłach informacje nt. przywołanych w materiałach nr 1 i 2 przedstawień. Streść jedno wybrane przez siebie przedstawienie.

Na podstawie materiałów nr 1 i 2 oceń znaczenie organizacji tego typu przedstawień dla polskiej mniejszości w Niemczech. Ocenę uzasadnij.

Materiał nr 1 – tekst naukowy

Przeczytaj tekst i wykonaj polecenie:

27 sierpnia 1922 roku w Berlinie spotkali się przedstawiciele największych organizacji polskich w Niemczech, by powołać do życia związek reprezentujący wszystkich Polaków – obywateli Niemiec oraz polskie stowarzyszenia wobec władz niemieckich. Tak powstał Związek Polaków w Niemczech, z główną siedzibą w Berlinie, który dążył do zdobycia pełnych praw mniejszości narodowej dla Polaków i ich obrony we wszystkich dziedzinach życia społecznego. Organizacyjnie Związek podzielony był na 5 dzielnic: Dzielnica I obejmowała Śląsk (z siedzibą w Opolu), Dzielnica II – Berlin i środkowe Niemcy (Berlin), Dzielnica III – Westfalię i Nadrenię (Bochum), Dzielnica IV – Warmię, Mazury, Powiśle (Olsztyn), Dzielnica V – Pogranicze: Kaszuby, ziemię złotowską (Złotów). Zebranie, na którym powołano Dzielnicę Śląską, odbyło się 18 lutego 1923 r. w Bytomiu, w hotelu Lomnitz. Pierwszym prezesem został Kazimierz Malczewski. Po nim, w latach 1926-1930 funkcję tę sprawował ks. Czesław Klimas, w latach 1930-1935 ks. Karol Koziołek oraz od 1936 r. do wybuchu wojny Franciszek Myśliwiec. Wiceprezesem przez cały okres istnienia Dzielnicy był Arka Bożek. W roku 1932, na 10-lecie działalności organizacji, Związek przyjął Rodło jako symbol łączności Polaków z narodem. Rodło to biały znak graficzny, odzwierciedlający bieg Wisły z zaznaczonym Krakowem, na czerwonym tle. Autorką grafiki była artystka Janina Kłopocka. Nazwę, która była kombinacją dwóch słów: ROdzina oraz goDŁO, zaproponował Jan Osmańczyk. 6 marca 1938 w Teatrze Ludowym w Berlinie rozpoczął się z inicjatywy Związku I Kongres Polaków w Niemczech. Obrady Kongresu uroczyście otworzył prezes Związku, ks. Bolesław Domański. Przybyło ok. 5 tysięcy Polaków mieszkających na Śląsku Opolskim, Kaszubach, Warmii, Mazurach, Ziemi Malborskiej, Ziemiach Połabskich, w Westfalii i Nadrenii. Spotkanie stało się manifestacją narodową Polaków w hitlerowskich Niemczech. W jego trakcie uchwalono „Pięć prawd Polaków", które stanowiły podstawę ideową działalności Związku (opracowano na podstawie: *Leksykon Polactwa*, Warszawa 1973; E. J. Osmańczyk, *Wisła i Kraków to Rodło*, Warszawa 1985).

Wymień wskazane w materiale nr 1 dwa podstawowe powody powołania Związku Polaków w Niemczech:
1.
2.

Materiał nr 2 – fotografia pieczęci Zarządu Związku Polaków w Niemczech

Źródło: Archiwum Państwowe w Opolu, sygn. 45/1191/2106, bp

Symbolem Związku od 1932 r. było Rodło

Na podstawie materiału nr 1 podaj imiona i nazwiska autorów znaku graficznego Związku:
1.
2.

Na podstawie materiałów nr 1 i 2 wyjaśnij, co odzwierciedla znak Rodła i skąd wzięła się jego nazwa.

6 marca 1938 w Teatrze Ludowym w Berlinie rozpoczął się z inicjatywy Związku I Kongres Polaków w Niemczech, na który przybyło ok. 5 tysięcy Polaków. W jego trakcie uchwalono „Pięć prawd Polaków", które stanowiły podstawę ideową działalności Związku.

Na podstawie wiedzy pozaźródłowej (katalog, Internet) wymień „Pięć prawd Polaków":
1.
2.
3.
4.
5.

Oceń znaczenie „Pięciu praw Polaków" dla ludności polskiej w 1938 roku. Czy Prawdy są aktualne też obecnie?

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne:

Archiwum Akt Nowych

Muzeum Józefa Piłsudskiego w Belwederze, zespół nr 109, sygn. 47, 95
Konsulat Generalny RP w Opolu, zespół nr 482, sygn. 226, 237, 238

Archiwum Państwowe w Opolu

Naczelne Prezydium Prowincji Górnośląskiej w Opolu, zespół nr 1, sygn. 61, 180, 181, 185, 217, 218, 230, 231, 257, 296
Starostwo Powiatowe w Opolu, zespół nr 2, sygn. 95, 97, 134
Akta miasta Opola, zespół nr 22, sygn. 96
Naczelne Dowództwo Wojsk Sprzymierzonych na Górnym Śląsku w Opolu, zespół nr 46, sygn. 67
Tajna Policja Państwowa w Opolu, zespół nr 56, sygn. 53, 3321, 10453, 11298, 13039
Bank Rolników Spółka z nieograniczoną odpowiedzialnością w Opolu, zespół nr 94, sygn. 1, 6, 7, 19, 30, 42
Teatr im. Jana Kochanowskiego w Opolu, zespół nr 451, sygn. 81
Urząd Stanu Cywilnego w Grudzicach, zespół nr 1004, sygn. 14
Rejencja Opolska, zespół nr 1191, Wydział I Ogólny, sygn. 2106, 2108, 2135, 2148
Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Opolu, zespół nr 2579, sygn. 4098
Społeczny Ośrodek Kultury Filmowej i Fotograficznej „Opole-Nysa" w Nysie, zespół nr 2692, sygn. 64
Związek Bojowników o Wolność i Demokrację Zarząd Okręgu w Opolu, zespół nr 2926, sygn. 334
„Nowiny Opolskie", zespół nr 3407, sygn. 5, 10
„Bank Rolników" Spółdzielnia Oszczędnościowo-Pożyczkowa w Opolu, zespół nr 3520, sygn. 6

Narodowe Archiwum Cyfrowe

Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, zespół nr 1, sygn. 1-K-9675-10, 1-K-9675-8

Śląska Biblioteka Cyfrowa

Kronika działalności dyplomatycznej Leona Malhomme z roku 1930, tom 3
Kronika działalności dyplomatycznej Leona Malhomme z roku 1932, tom 7 i 8

Źródła drukowane:

Leksykon Polactwa, Warszawa 1973
Osmańczyk E. J. , *Wisła i Kraków to Rodło*, Warszawa 1985

Prasa:

„Dziennik Berliński" 1922, 9, 10 grudnia.
„Gazeta Opolska" 1920, nr 24.
„Kalendarz Opolski" 1974.
„Journal Officiel de Haute-Silesie" 1921.
„Młody Polak w Niemczech" 1935, nr 10.
„Polak w Niemczech" 1930, nr 1, 4; 1931, nr 5; 1938, nr 2; 1939, nr 6; 1937, nr 12.
„Trybuna Opolska" 1973, nr 206.
„Zdrój" 1929.

Literatura:

Borzychowski J., *Związek Polaków w Niemczech wczoraj a dziś – w 90. rocznicę powstania*, „Acta Cassubiana" 2012, 14, s. 138-155.

Cimała B., *Kampania plebiscytowa na Górnym Śląsku 1919-1921 i jej wpływ na świadomość narodową mieszkańców regionu*, [w:] *Plebiscyt i powstania śląskie 1919-1921 – po 90. latach*, red. M. Lis, L. Droździ, Opole 2012.

Czajkowski B., *Rodło*, Warszawa 1975

Fic M., *Najbardziej demokratyczna forma wyboru? Uwarunkowania plebiscytu z 20 marca 1921 roku na Górnym Śląsku*, „Echa Przeszłości" XXI/2, 2020, s. 253-282.

Golachowski S., *Materiały do statystyki narodowościowej Śląska Opolskiego z lat 1910-1939*, Poznań 1950.

Jasiński J., „Polacy spod znaku Rodła", Helena Lehr, Edmund Osmańczyk, Warszawa 1972 [recenzja], „Komunikaty Mazursko-Warmińskie", 1973, nr 1-2, s. 187-188.

Kaczmarek R., *Powstania śląskie 1919-1920-1921. Nieznana wojna polsko-niemiecka*, Kraków 2019.

Lehr H., Osmańczyk E., *Polacy spod znaku Rodła*, Warszawa 1972.

Masnyk M., *Granica polsko-niemiecka na Górnym Śląsku w polityce Polski i mocarstw zachodnio-europejskich w 1921 roku*, Opole 2005.

Matelski D., Polacy w Niemczech między wojnami (!919-1939), „Przegląd Nauk Historycznych" 2004, R. III, nr 2 (6), s. 63-94.

Pięć prawd Polaków. Rodło. Berlin 1938, Warszawa bdw.

Poniatowska A., Liman S., Krężalek I., *Związek Polaków w Niemczech – historia*, red. J. Marczewski, Warszawa 1987.

Rosenbaum S., *Germania. Niemiecka polityczność na Górnym Śląsku 1871-1945*, Gliwice 2012.

Śląskie kobiety – polskie twierdze, opr. J. Banik, Rybnik 2018.

Wrzesiński W., *Polski ruch narodowy w Niemczech w latach 1922-1939*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1993.

OFERTA EDUKACYJNA ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W OPOLU

powstancyslascy.pl

POWSTAŃCY ŚLĄSCY

100-LECIE POWSTAŃ ŚLĄSKICH W ARCHIWACH | 1919-1920-1921

Zeskanuj kod i wejdź na stronę!

- Edukacja
- Oparte na faktach
- Znajdź powstańca
- Wirtualny album

Zapraszamy na stronę powstancyslascy.pl

W zakładce Edukacja znajdziecie Państwo:
- scenariusze lekcji o powstaniach śląskich i plebiscycie
- podcasty i krótkie etiudy filmowe o plebiscytowym Opolu
- gry terenowe do przeprowadzenia w Opolu lub w Waszej miejscowości

Projekt organizowany jest w ramach obchodów Stulecia Archiwów Państwowych objętych:

1918·2018

Patronatem Narodowym Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Andrzeja Dudy w Stulecie Odzyskania Niepodległości

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Patronatem Honorowym Wiceprezesa Rady Ministrów, Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego prof. dr. hab. Piotra Glińskiego

niepodległa

ARCHIWA PAŃSTWOWE

Projekt realizowany w ramach obchodów stulecia odzyskania niepodległości oraz odbudowy polskiej państwowości

ZAPRASZAMY DO NASZEGO ARCHIWUM!

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MATCE ŹLE.

WYBIERAM POLSKĘ!

JESTEŚMY POLAKAMI. POLSKA MATKĄ NASZĄ. NIE WOLNO MÓWIĆ O MACIE ŹLE.